

Kulturhistorisk stedsanalyse

Kulturhistorisk stedsanalyse:

En veileder i bruk av DIVE:

Riksantikvaren 2018

En veileder i bruk av

DIVE

Revidert utgave 2018

Behandling av kulturarven som en økonomisk, politisk, kulturell, miljømessig og romlig ressurs i by- og stedsutviklingen forutsetter at historiske verdier og kvaliteter integreres i lokalsamfunnets planlegging, at kulturarvens kvaliteter og muligheter synliggjøres, og at det er evne til å trekke opp grenser mellom akseptable og ikke-akseptable endringer.

- Silvio Mendes Zancheti, CECI

© Riksantikvaren 2018
Postboks 8196 Dep, 0034 Oslo
Besøksadresse: Dronningens gate 13
Tlf. 22 94 04 00, Faks 22 94 04 04
e-post: riksantikvaren@ra.no
Internett: www.riksantikvaren.no

ISBN: 978-82-75-74118-7

Arbeidet er utført av:
Riksantikvaren ved Dag Arne Reinart
(prosjektansvarlig), Sissel Carlstrøm og Jørn
Hilmar Fundingsrud i samarbeid med:
Asplan Viak AS ved Astrid Storøy
(prosjektleder), Lene Nagelhus, Ida
Haukeland Janbu og Hans Olav Myskja.

Layout forside og bakside: Melkeveien
Designkontor AS
Øvrig layout: Asplan Viak AS
Omslagsfoto: Gudmund Sundlisæther;
Microsoft; Jakobstad kommun, Finland
(bakgrunnskart)

Øvrige fotografier og figurer som ikke er
nevnt i teksten: Dag Arne Reinart.
Trykk: Asplan Viak AS
Opplag: 1000
Nettadresse: www.ra.no/DIVE

FORORD

Viktige deler av historien er knyttet til byer, tettsteder og ulike bygningsmiljøer. I tillegg er bevarte kulturlag og spor under overflaten viktige for å forstå byenes og tettstedenes utvikling og historie. Skal vi bidra til en god utvikling av våre byer og tettsteder er det viktig med kunnskap om disse miljøenes historie og hvordan de har utviklet seg. Analyser som kartlegger hva som er bevart av infrastruktur, bygninger og andre spor fra tidligere tider, gir økt kunnskap og kan vise verdien av denne kulturarven.

I 2009 lanserte Riksantikvaren *Kulturhistorisk stedsanalyse DIVE*. Hensikten var å utvikle et redskap for å kartlegge og analysere tettsteders endringshistorie og utvikling, med utgangspunkt i kulturminner og kulturhistorie. I DIVE-analysen legges det stor vekt på lokal involvering, samarbeid og medvirkning på tvers av faglige skillelinjer for å skape lokal oppslutning om kulturarven som fellesgode og ressurs i by- og stedsutviklingen.

Riksantikvaren har nå revidert DIVE-veilederen. Veilederen som nå foreligger bygger på og videreutvikler innholdet i veilederen fra 2009, og er utviklet i nært samarbeid med Asplan Viak AS. Metoden følger samme trinninndeling og hovedelementer for gjennomføring.

Riksantikvaren håper at DIVE-veilederen også i fremtiden skal bli et nyttig redskap for å fremskaffe kunnskap om våre historiske miljøer og sikre en bevaring og utvikling som ivaretar og nyttiggjør seg disse verdiene.

Jørn Holme
Riksantikvar

INNHOOLD

KAP. 1 OM DIVE	s. 2	KAP. 3 ILLUSTRERT BEGREPSOVERSIKT .	s. 40
Innledning	s. 3	Trinn 1	s. 41
Bruksområder og målgrupper	s. 4	Trinn 2.....	s. 45
Metode, medvirkning, teknikker og fremstilling ..	s. 6	Trinn 3	s. 47
Sjekkliste	s. 14	Trinn 4	s. 49
KAP. 2. GJENNOMFØRING AV DIVE-ANALYSER	s. 16		
Forberedende arbeidsfase	s. 16		
Analysens Trinn 1: Beskrive.....	s. 20		
Analysens Trinn 2: Fortolke.....	s. 24		
Analysens Trinn 3: Vurdere.....	s. 28		
Analysens Trinn 4: Aktivere	s. 32		
Oppsummerende arbeidsfase.....	s. 36		

OM DIVE

Kapitlet beskriver metodens oppbygging, bruksområder og målgrupper, teknikker og fremstilling samt medvirkning.

Kapitlet omfatter også en sjekkliste.

DIVE er en kulturhistorisk stedsanalyse for landskap, byer og steder. I analysen samles, systematiseres, tilrettelegges og formidles kunnskap om kulturarven, som grunnlag for utvikling av gode og bærekraftige lokalsamfunn. DIVE-metoden er utarbeidet for å ha en metodisk åpen, tverrfaglig og medvirkningsorientert tilnærming, tilpasset vår tids utfordringer og arbeid med kulturarven som ressurs i by- og stedsutviklingsprosesser. En DIVE-analyse kan bidra til å skille viktige kulturhistoriske verdier og kvaliteter fra mindre viktige, og med det skape forutsigbare rammer for vern og utvikling av de kulturhistoriske ressursene i analyseområdet.

Gjennom fire målrettede arbeidstrinn omdannes passiv historisk informasjon om analyseområdets kulturhistoriske karakter, betydning og verdier til praktisk anvendbar kunnskap om stedets muligheter og handlingsrom. Analysens oppbygging er enkel, og fokuserer mer på problemstillinger og tema enn på presise anvisninger om hvordan arbeidet skal gjennomføres.

Kulturhistorisk miljø i Trondheim. Foto: Carl-Erik Eriksson, Trondheim kommune.

DIVE er en kulturhistorisk stedsanalyse som tar utgangspunkt i stedets kulturminner og -miljøer som en samfunnsressurs. Målet er å finne frem til hvordan stedets materielle og immaterielle kulturarv kan bidra til utvikling av gode og livskraftige lokalsamfunn.

BRUKSOMRÅDER

En kulturhistorisk stedsanalyse (DIVE-analyse) kan anvendes på ulike nivå i planlegging og stedsutvikling, fra kommunenivå, by- og stedsnivå til bygningsnivå.

En DIVE-analyse er et fleksibelt hjelpemiddel for å sortere, drøfte og bearbeide informasjon. Analysen kan også brukes som temautredning i kommuneplaner,

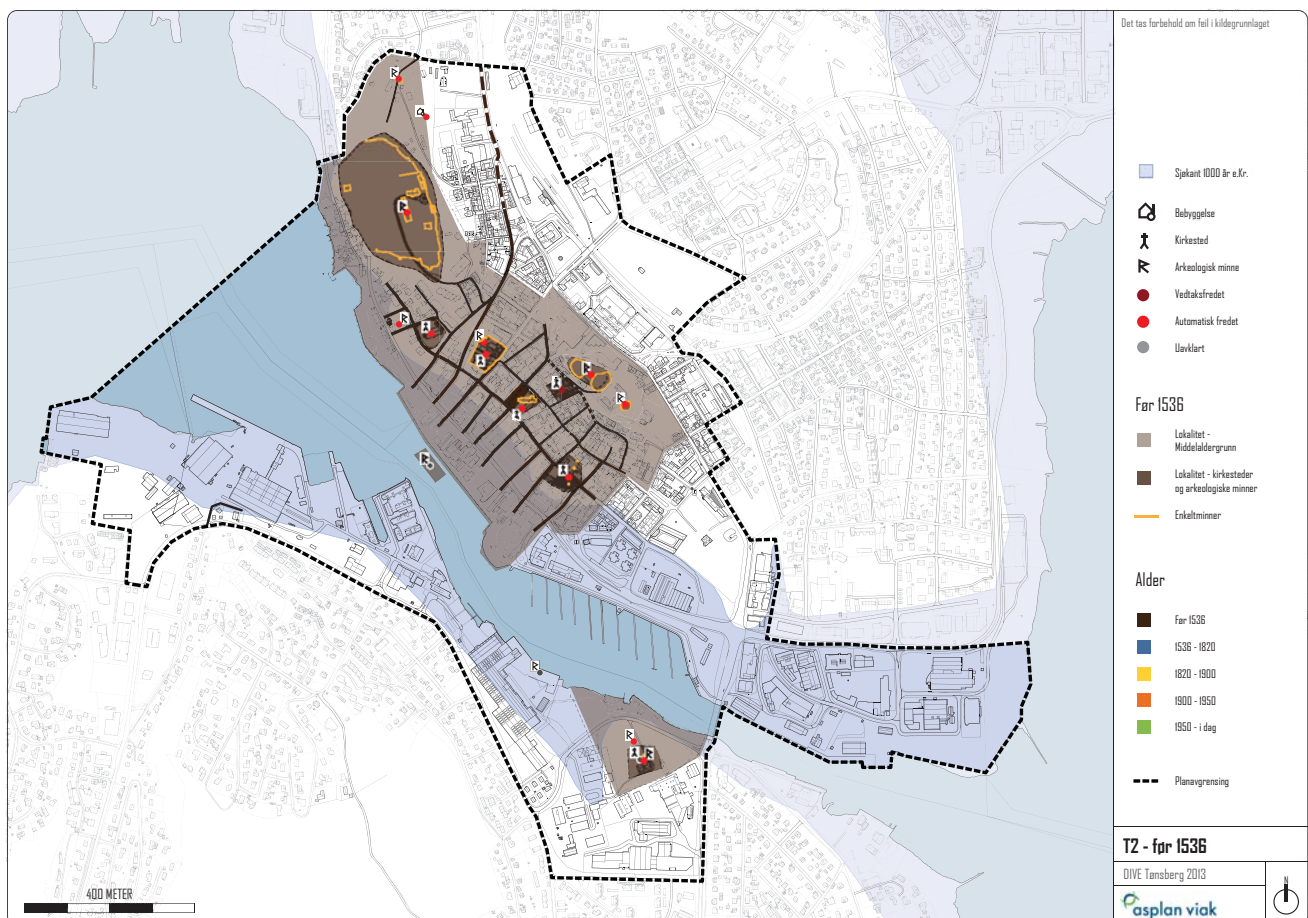
konsekvensutredninger og som underlag for kulturminneplaner.

På kommunedelplannivå, eller der analyseområdet er stort, bør DIVE-analysen utarbeides på et mer overordnet nivå. I avgrensede områder, kvartalsstrukturer og bygningsmiljø kan den være detaljert. Valg av detaljeringsnivå vil også avhenge av den økonomiske rammen som analysen skal gjennomføres

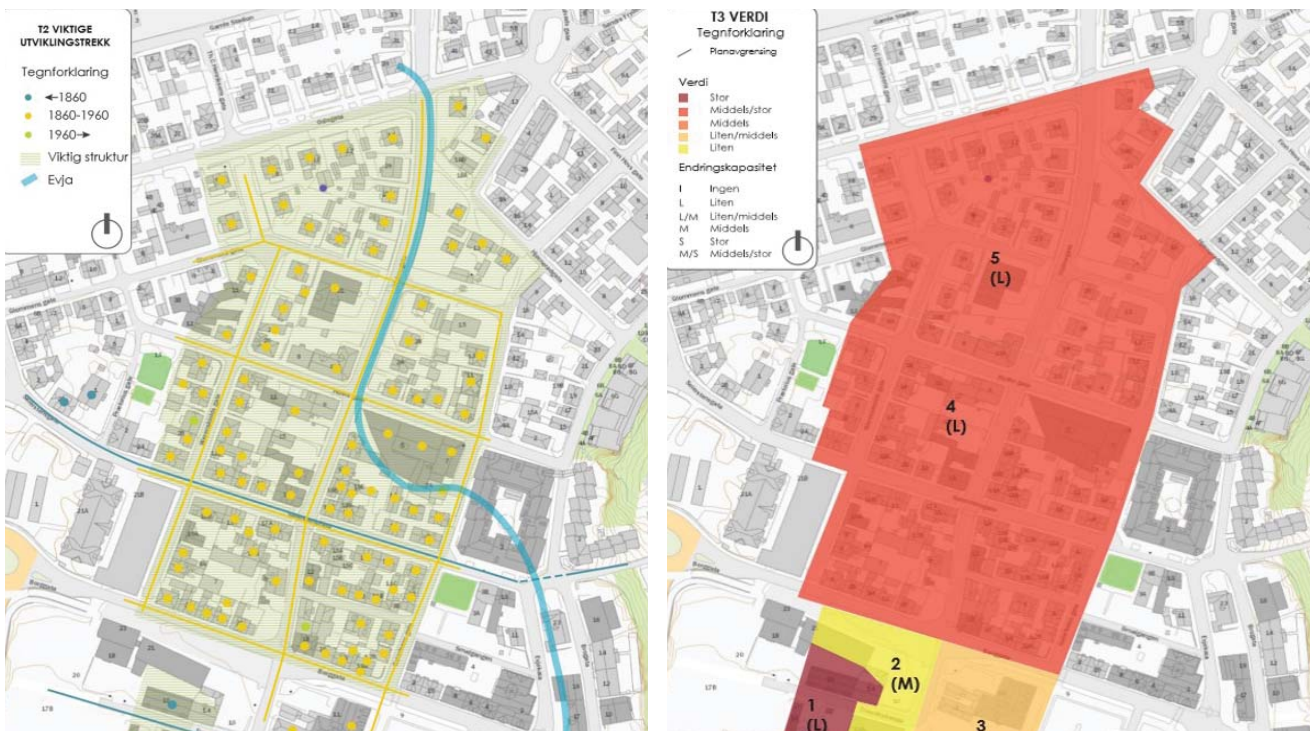
innenfor. Metoden kan tilpasses ulike målsettinger og behov for kunnskap. Dette gjelder alle typer kulturlag, kulturminner og kulturmiljøer, fra alle tidsaldre - både under og over bakken.

ANDRE FAGTEMA SOM DEL AV DIVE

Det er mulig å trekke inn andre fagtema, som har samme metodiske tilnærmingen inn i en DIVE-analyse. Derimot bør en være varsom med å trekke inn fagtemaer som vanligvis utredes med andre metoder. Disse bør heller utføres som egne, selvstendige analyser.

Kart som viser arkeologiske registreringer. Eksempel fra DIVE-analyse Tønsberg. Illustrasjon: Asplan Viak.

Kartene viser en enkel fremstillingsmåte for kart. Kartene er utarbeidet med enkel detaljeringsgrad, på lett tilgjengelig kartgrunnlag. Kart fra en forenklet DIVE-analyse for Holmen, Fredrikstad. Kilde: Asplan Viak.

Kulturhistorisk miljø i Trondheim. Foto: Asplan Viak.

DIVE-METODEN SOM KUNNSKAPSGRUNNLAG I FORENKLEDE UTREDNINGER

Ut fra formål eller økonomisk ramme kan det i noen tilfeller være aktuelt å forenkle analysearbeidet. I en forenklet analyse følges de fire trinnene, men innhold, kart, illustrasjoner og sluttprodukt kan forenkles.

I større byer og tettsteder som har en stor andel historiske bygg og kulturminner anbefales det å gjennomføre en fullstendig DIVE-analyse etter metoden uten forenklinger.

MÅLGRUPPER

Aktuelle målgrupper kan være kommuner og fylkeskommuner, statlige og private aktører som arbeider med steds- og byutvikling, planlegging av infrastruktur, boligutvikling m.m. i områder med kulturhistoriske verdier og interesser. Det kan være en fordel om gjennomføringen av DIVE-analyser er politisk forankret på linje med andre tema. Implementering og politisk oppfølging av analysen i forvaltningen kan også bli lettere når arbeidet er godt forankret.

METODE

DIVE-analysen har et kulturhistorisk utgangspunkt hvor hensikten er å omdanne kulturhistorisk informasjon fra passiv til praktisk kunnskap gjennom en systematisk og målrettet arbeidsprosess. DIVE-metoden har også en pedagogiske målsetting ved å bidra til at historien og argumentasjonsgrunnlaget enkelt kan forstås av alle interesserte og involverte parter.

Analysens fire trinn er avledet av fire grunnleggende spørsmål som samlet handler om å finne frem til stedets handlingsrom.

I tillegg til de fire trinnene har analysen en forberedende og en oppsummerende fase. Trinnene bygger på, og delvis overlapper, hverandre. For å gjøre det lettere å følge veilederens beskrivelser brukes en fargekode i gjennomgangen. Medvirkning mellom hvert av trinnene utgjør en viktig del av metoden.

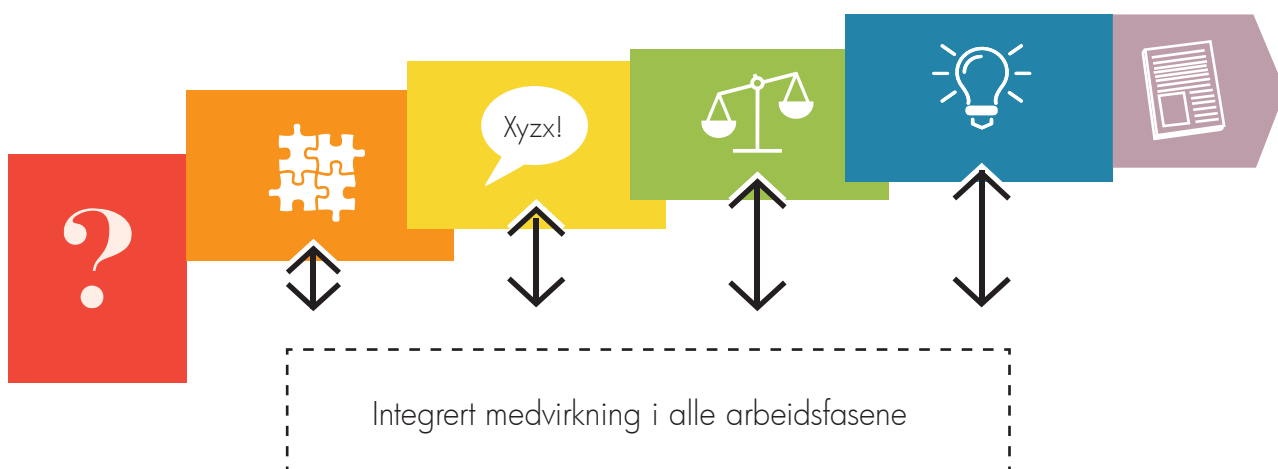
D ESCRIBE / BESKRIVE
Hva forteller dagens landskap og miljø om analyseområdets opprinnelse, utvikling og karakter?
Besvares i trinn 1 (T1 Beskrivende arbeidsfase).

I NTERPRET / FORTOLKE
Hvorfor har enkelte elementer og karaktertrekk i analyseområdet hatt spesiell samfunnsmessig betydning?
Besvares i trinn 2 (T2 Fortolkende arbeidsfase).

V ALUATE / VURDERE
Hvilke historiske elementer og karaktertrekk har spesiell verdi, kan de utvikles og hvor går grensene for hva de tåler?
Besvares i trinn 3 (T3 Vurderende arbeidsfase).

E NABLE / AKTIVERE
Hvordan kan stedets prioriterte, historiske karaktertrekk og ressurser forvaltes og utvikles?
Besvares i trinn 4 (T4 Aktiverende arbeidsfase).

Når veilederen beskriver trinnene i analysen som frittstående aktiviteter, er det for å tydeliggjøre oppgavenes ulike egenskaper i prosessens løpende utvikling av kunnskap.

DIVE-analysen kan sees som en kunnskapsprosess, der de ulike trinnene henger sammen som leddene i en lenke.

Trinn (arbeidsfaser)	Målsetting	Aktuelle deloppgaver
Forberedende	Arbeidsplan	Planlegging av prosessen inkludert medvirkning og innhenting av grunnlag, kartmateriale og kildeunderlag som skal benyttes i analysen.
T1 Beskrivende	Analyseområdets historiske karakter	Etablere kunnskapsoversikt, sammenstille, beskrive og bearbeide informasjon om analyseområdets opprinnelse, utvikling og karakter
T2 Fortolkende	Analyseområdets historiske betydning	Undersøke analyseområdets historiske lesbarhet, betydning, innhold og tilstand
T3 Vurderende	Analyseområdets verdi og muligheter	Drøfte de kulturhistoriske ressursenes verdi, utviklingspotensial, sårbarhet, tålegrenser og endringskapasitet
T4 Aktiverende	Analyseområdets handlingsrom	Definere handlingsrommet for aktivering av kulturarven, foreslå strategier og prinsipper, virkemidler og tiltak for forvaltning og utvikling
Oppsummerende	Ferdigstille analysen	Sammenfatning og presentasjon av analysens innhold, resultater og anbefalinger

Kulturhistorisk miljø i Trondheim. Foto: Carl-Erik Eriksson, Trondheim kommune.

Eksempel fra gruppearbeid på medvirkningsmøte der oppgaven var å identifisere viktige kulturmiljøer i Groduddalen. Fra arbeid med DIVE-analyse på Grodud i 2012. Kilde: Asplan Viak.

MEDVIRKNING

En DIVE-analyse bør ideelt sett fungere som en tverrfaglig, medvirkningsrettet og åpen prosess som gir muligheter for spørrende, kritiske og kreative tanker. Diskusjoner og resonnementer blir dermed bredt forankret og sikrer arbeidets legitimitet og gjennomslagskraft. Medvirkningsprosessen bidrar til at analysen kompletteres med

kunnskap fra enkeltpersoner og -miljøer med ulik lokal kunnskap, kompetanse og ståsted. Det er viktig i denne sammenheng at meningsutvekslingene får en mest mulig intersubjektiv karakter.

Medvirkning kan skje på ulike måter, avhengig av behov og ressursituasjon, for eksempel i form av folkemøter, spørreundersøkelser, medvirkningsgrupper, blogger osv. Den mest brukte formen er

medvirkningsmøter. Medvirkning kan også gjennomføres i form av en referanse-, arbeids-, styringsgruppe som følger arbeidet. Aktuelle deltakere i en arbeidsgruppe kan være fagpersoner fra kommunale etater, myndigheter, historielag, organisasjoner og andre berørte parter. I store prosesser kan det være hensiktsmessig å ha med både styringsgruppe og medvirkningsgruppe.

Medvirkningsmøter:

Medvirkningsmøtenes innspill gir viktige bidrag til videre vurderinger og konklusjoner i de ulike trinnene. DIVE-metoden legger derfor opp til fire medvirkningsmøter, men antall møter kan tilpasses tiden og ressursene som er til rådighet. Hvert medvirkningsmøte bør inneholde et faglig program med oppgaver tilpasset de ulike trinnene og analysens målsetting.

Det er viktig at et bredt spekter av offentlige og private aktører inviteres til delta i medvirkningsmøtene,

gjærne også politikere. Det er viktig at rolleforståelsen for deltakelse er avklart på forhånd. Medvirkningsmøtene har i tillegg en verdi ved at det etableres nye kontakter, noe som kan bli en katalysator for det arbeidet som skal skje videre i senere prosesser og samarbeid.

DIVE-analyser kan også gjennomføres med redusert medvirkning. Enten fordi det primært er behov for et kulturminnefaglig underlag, eller fordi medvirkning er ivaretatt i andre deler av planprosessen som analysen er et ledd i.

Gruppearbeid på medvirkningsmøte.
Foto: Asplan Viak.

Veksling mellom foredrag og gruppeoppgaver gir kunnskap og engasjement i medvirkningsverkstedene. Foto: Asplan Viak.

ERFARINGER

For å spare tid og ressurser kan det være hensiktsmessig å gjennomføre færre møter, der flere trinn er slått sammen (2-3 møter). Faglig innhold må da tilpasses antall møter. I en forenklet analyse kan det i enkelte tilfeller være nok med ett møte.

Forslag til agenda for et medvirkningsmøte:

Velkommen

Presentasjon av analysens mål

DIVE-metodikk

Presentasjon av dagens program og forventninger

Faglig innledning til oppgaven(e)

Gruppearbeid

Oppsummering

TEKNIKKER OG FREMSTILLING

Tid-rom matrise

Ved hjelp av tid-rom matrise (tidsvinduer), eller andre teknikker som gir en god oversikt over analyseområdets innhold og sammenhenger, sorteres, lagres og formidles informasjon om analyseområdets historiske innhold og sammenhenger på ulike geografiske nivå. De tre sentrale parameterne i matrisen er tema, tid og rom. Disse kan organiseres på forskjellig måte ut fra kunnskapsbehovet.

Tema kan for eksempel være utviklingsmessige perioder, viktige fortellinger, næringsgrunnlag, prosesser og hendelser som har formet omgivelsene.

Tidsinndelingen bør omfatte utviklingshistoriens hovedpunkter og spesifikke inndelinger av stedets historiske utvikling i kronologisk rekkefølge.

Langs matrisens horisontale akse beskrives utviklingen ut fra ulike **undersøkelsesnivå (rom)** eller «flyhøyder». Ofte vil det være hensiktsmessig å velge tre eller fire undersøkelsesnivå, fra overordnet til detalj, eksempelvis Overordnet nivå, Bymessig nivå, Områdenivå og Bygningsnivå.

De ulike teknikkene er nevnt i kapittel 2 og utdypet i kapittel 3. Valg av teknikk avhenger av analysens hensikts og formål.

ERFARINGER

I en forenklet analyse kan tid-rom matrisen beskrives som en kortfattet tekstlig kulturhistorisk fremstilling, med færre undersøkelsesnivå.

Om tidsaksen skal gå fra fortid til nåtid eller omvendt, må vurderes ut fra hvilken teknikk som velges.

Eksempel på tid-rom matrise fra DIVE-analysen i Tønsberg sentrum. Kilde: Asplan Viak.

Tidsepoke

Analyseområdet sett fra i dag og bakover i tid.

Makronivå

Analyseområdets landskapsmessige og geografiske kontekst

Oversiktsnivå

Analyseområdets hovedorganisering, -strukturer og -trekk

Lokalt nivå

Analyseområdets indre organisering, strukturer, bebyggelse

Detaljnivå

Analyseområdets enkelteidommer, bygninger, objekter

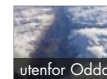
Tidsdimensjon	Rommelig dimensjon			
	Verden utenfor	Odda by	Smelteverksområdet	Bygninger
2003 -> Nåtid - på jakt etter ny identitet				
1970-2003 Miljøvern - omsetningsvikt, konkurs				
1945-1970 Modernisering - framtidsoptimisme				
1921-1945 Skiftende tider - konkurs og nye eiere				
1906-1921 Etablering av industrien - fra bygd til by				
1850-1906 Turisme - vakker natur				
> 1850 Bondesamfunn - selvsberging og kirkested				

Eksempler på historisk tid-rom matrise fra DIVE-analyse for Odda smelteverk. Tabellen viser hvordan kortfattet informasjon om stedets historiske utvikling kan samles på en A4-side. Kilde: Asplan Viak.

Blankt felt
Ingen informasjon tilgjengelig

1906 – 1921: Etablering av industrien

> 1850 1850-1906 **1906-1921** 1921-1945 1945-1970 1970-2003 2003 -> 1850-2008

En voldsom utvikling skjer i Odda etter at fabrikkene ble påbegynt i 1906. I 1907 blir det utarbeidet en reguleringsplan som et hastverksarbeid. Bygningsrådet praktiserer bygningsloven svært liberalt, så husbyggingen blir både tilfeldig og uharmonisk. Boligmangelen er stor og det gjelder å stimulere byggevirk-somheten. Mange bygger utenfor det regulerte området og står dermed fritt til å bygge som de vil. Etter hvert blir det ordnede forhold for vannforsyning, kloakk og renovasjon.

Odda skilles ut som egen herredskommune i 1913.

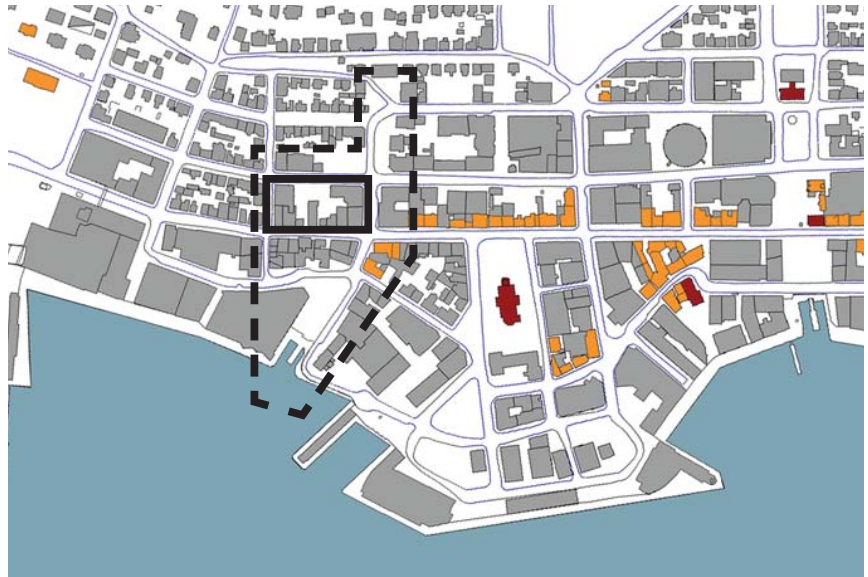

- 1906** Odda Arbeiderforening stiftes
- 1971** Reguleringsplan for Odda sentrum
- 1907** Ungdomshallen
- 1907** Telegrafstasjon
- 1908** "Brucevillan" for direktøren (revet 1960-t)
- 1908-15** Funksjonærboliger og tennisbane bygges på Toppen. Området brukt av begge bedriftene etter 1924.
- 1909** Odda arbeiderparti stiftes, første konflikt på karbidnen.
- 1909** Arbeiderboliger for Carbiden på Krenkesflot
- 1909** Keisarbrakka
- 1910** Arbeiderboliger for Carbiden på Nyland
- 1911** Odda postkontor
- 1910-14** Arbeiderboliger Tjoaldalen
- 1912-14** Arbeiderbolig på Motippen

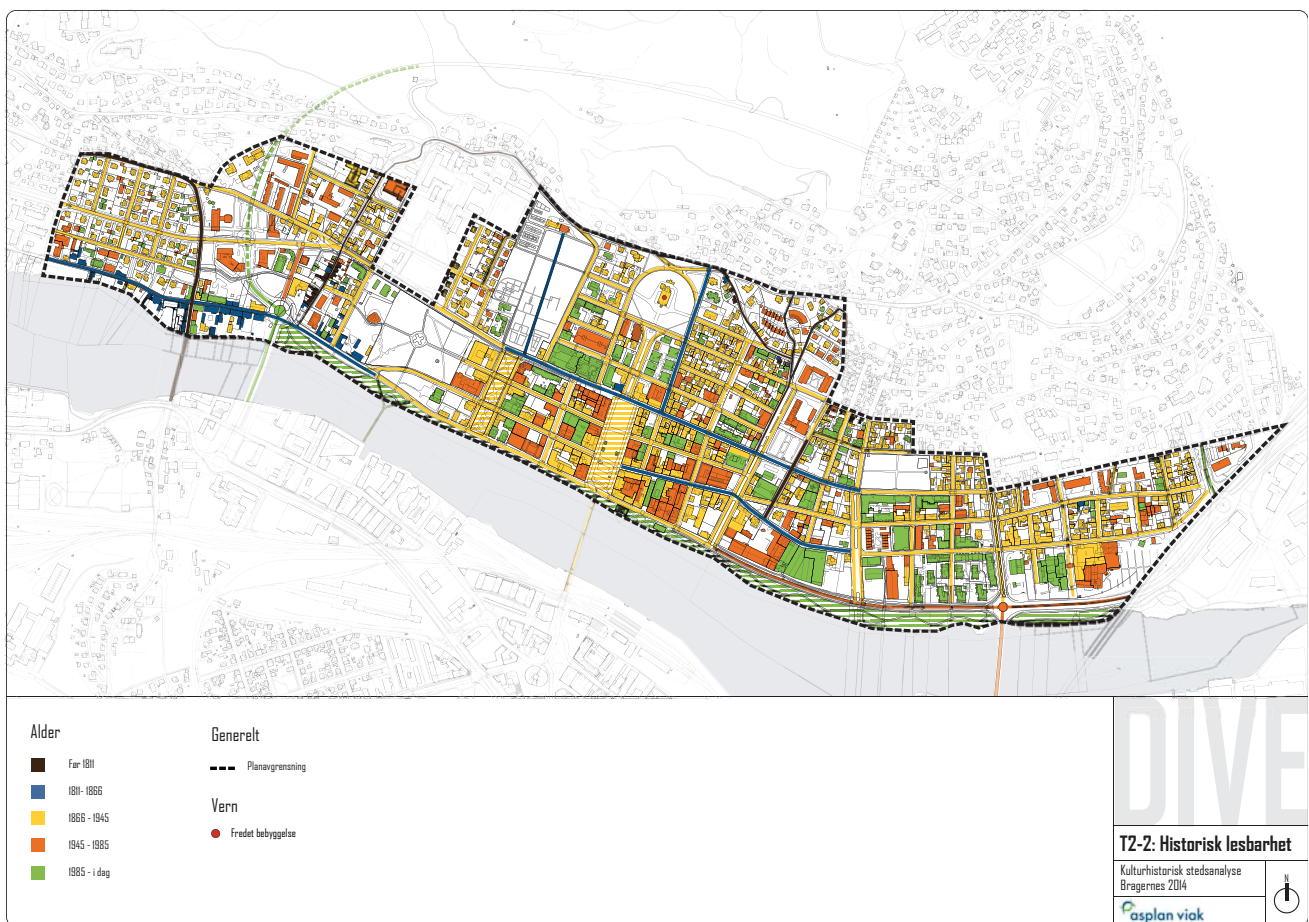
- 1912** Odda Lysverk AS etableres
- 1913** Odda skilles ut som egen kommune fra Odda sogn
- 1913** Bedehus
- 1913** Odda tollstasjon
- 1913** Eget lensmannsdistrikt
- 1913** Eieren av Hotell Hardanger reiser erstatnings-sak mot industrien på grunn av forurensning, støv og skitt.
- 1914** Folkets hus
- 1914** Handelshuset i gågata
- 1914** Murboligen
- 1916** Ny kirkegård
- 1917** Kommunen kjøper gml. Hardanger Hotell for bruk til kommunehus
- 1918** Odda sykehus innvies
- 1921** Konkurs og masseoppsigelse, 15-1600

Kartfremstilling

Alle trinnene følges opp med temakart som supplerer og illustrerer teksten i hvert trinn. Dersom det finnes gamle kart over analyseområdet kan disse benyttes som underlag. Eksempler på kart i de ulike trinnene kan være av historisk karakter (T1), lesbarhet og utviklingstrekk (T2), verdi- og sårbarhet (T3), handlingsrom (T4).

Eksempel på kartfremstilling (stiplet) fra DIVE-analyse for Meierikvartalet i Tromsø. Meierikvartalet tangeres av byens hovedgate og en av byens fem almenninger. Kilde: Fredrik Prøsch Arkitektkontor AS.

Eksempel på kart fra Trinn 2 Historisk lesbarhet fra DIVE- analyse på Bragernes. Kilde: Asplan Viak.

3D-visualisering

I hele eller deler av analyseområdet kan det være ønskelig å gjennomføre en enkel volumstudie gjennom bruk av 3D-verktøy. Volumstudiet vil kunne vise en god, visuell formidling av handlingsrommet i trinn 4. 3D-modeller kan ha ulik detaljeringsgrad. 3D-studier og -illustrasjoner er ikke nødvendig for å gjennomføre en DIVE-analyse med godt resultat, og behovet bør derfor tydeliggjøres i bestillingen.

Sluttresultat

Sluttresultatet presenteres i en hensiktsmessig rapport tilpasset den enkelte analyses formål og økonomiske ramme. Teksten i rapporten bør fremstilles konkret, korthet og lettlest med illustrasjoner og kart som formidler innholdet og konklusjonene. De fire trinnene skal henge sammen også i rapporten.

Skal det lages en utstilling kan materialet utarbeides på en slik måte at det enkelt kan omformes til presentasjoner og plakater for utstillinger og lignende.

ERFARINGER

Bruk av enkle tabeller i presentasjonen av trinn 3 og trinn 4, i tillegg til tekst, gir en god oversikt. Det bør tidlig avklares om det er ønskelig å begrense informasjon i rapportens trinn 4 om handlingsrom.

Eksempel på bruk av 3D-visualisering, utarbeidet som en del av mulighetsstudie og formingsveileder for Kristiansund sentrum.
Kilde: Asplan Viak

Behov, rammer og målsetting

Eier av analysen må i forkant avklare hvilke behov og rammer som skal ligge til grunn for gjennomføring av DIVE-analysen, for eksempel rammer gitt gjennom kommunale vedtak og plandokumenter. Det er viktig å gjennomgå forhold av betydning for analysearbeidets gjennomføring.

I arbeidet med analysen er det viktig at aktørene har klart for seg:

- hvorfor arbeidet skal gjennomføres
- hvilke mål som skal oppnås
- hvilke resultater som forventes og
- hvem som skal delta i medvirkningsprosessen.

Analysens kunnskapsbehov og detaljeringsnivå bør avklares i et arbeidsprogram, slik at analysearbeidet effektivt kan rettes mot definerte utfordringer.

Bestilling

Det bør utarbeides en bestilling der analysens utfordringer, kunnskapsbehov og omfang beskrives. Det må fastsettes om eier av analysen skal gjennomføre arbeidet selv, eller bruke konsulenttjenester. Ved utlysning bør det stilles krav til relevant fagkompetanse. Skal eksterne konsulenter leies inn bør bestillingen være tydelig, og det må være samsvar mellom oppgavens mål, omfang, fremdrift og økonomiske ramme.

Ut fra mål samt rammer for ressurser og fremdrift, bør det defineres innhold og omfang for gjennomføringen. Det er viktig at bestillingen har en tydelig definert målsetting som samsvarer med forventet resultat. Analysens omfang beskrives i bestillingen til utførende.

Forankring og ressurser

Enten analysen er et kunnskapsunderlag i et planarbeid eller i en forvaltningsprosess, er det viktig at arbeidet er godt forankret både hos eier og bestiller, og at rammene og behovet for faglige og økonomiske ressurser er avklart. En prosjektleder må ha hovedansvaret for analysen, og vedkommende må ha kapasitet til å følge opp arbeidet. Dette gjelder også når arbeidet skal utføres av en innleid konsulent. Aktørene i medvirkningsgruppen bør tidlig orienteres om nivå og fokus i arbeidet (forventningsavklaring).

Fremdrift

Prosjektleder har hovedansvaret for å utarbeide en fremdriftsplan for analysens faser, møter og sluttrapportering. Fremdriften bør samordnes med pågående planer og andre prosesser. Det må være en klar sammenheng mellom oppgavens omfang og en rimelig og gjennomførbar fremdriftsplan med utgangspunkt i ønsket antall medvirkningsmøter. Gjennomføring av større DIVE-analyser krever en modningsprosess for alle involverte parter, og det er nødvendig å ha nok tid til forberedelser og etterarbeid mellom møtene. Det vil være uheldig for sluttresultatet dersom oppsatte tidsfrister blir for stramme.

Eier eller bestiller må påregne å sette av ressurser til oppfølging innenfor oppsatte fremdriftsplan. Dette gjelder for eksempel tilrettelegging av grunnlag, møteinnkallinger, praktisk tilrettelegging samt kvalitetssikring av tekst og rapport.

□ Samarbeid og offentlig medvirkning

Både etablering av analysearbeidets kunnskapsplattform (T1-3) og utarbeidelse av handlingsrom (T4) egner seg godt som medvirkningsrettete aktiviteter:

- Opplegg for tverrfaglig samarbeid etableres, for eksempel gjennom styrings- og referansegrupper.
- Det bør legges føringer for omfang og innhold av en medvirkningsprosess, gjerne i samarbeid med innleid konsulent.
- Invitasjon til deltakelse bør sendes ut så tidlig som mulig etter oppstart.

□ Presentasjon og rapport

Analysen og resultatene bør formidles ved hjelp av pedagogiske og tydelige presentasjoner. Det avklares hvordan, når og for hvem materialet skal tilgjengeliggjøres, med sikte på å sikre nyttiggjøring av arbeidets gjennomslagskraft.

□ Kulturminneforvaltningens rolle

Kulturminneforvaltningen på kommunalt og regionalt ev. nasjonalt nivå bør involveres i DIVE-prosessen. Forvaltningen bør delta på medvirkningsmøtene der de kan bidra med innspill og synspunkt av betydning for prosessen og det endelige resultatet. Deres deltakelse er svært viktig for å få gjensidig, faglig kunnskapsutveksling i medvirkningsmøtene - som igjen gir viktig kunnskap i påfølgende planprosesser. Det er viktig at rolleforståelse og omfang av deltakelse avklares.

□ Bruk og etterbruk

Det bør utarbeides et opplegg for hvordan analyseresultatene skal integreres i den aktuelle plan- eller beslutningsprosessen, hvem som skal ha ansvaret for oppfølging og lagring av materialet.

Presentasjoner: I en del sammenhenger kan det være ønskelig at analysens prosess og resultat presenteres i politiske møter og folkemøter. Dette kan være i form av midtveismøter, kommunestyremøter, folkemøter og lignende. Ansvarlig for presentasjonen kan være eier av analysen eller konsulent. Skal konsulenten stå for presentasjonen må dette inn i bestillingen, eller komme som et tillegg som inkluderer forberedelser, presentasjon og eventuelle reisekostnader.

Videreføring i juridiske planer: Eier av analysen utarbeider et opplegg for hvordan analyseresultatene skal integreres og implementeres i aktuelle plan- eller beslutningsprosesser. Det er i den sammenheng viktig at konklusjonene fra DIVE-analysen utveksles internt i kommunen, tverrsektorielt og tverrfaglig.

Aktuelle juridiske dokumenter og kommunale saksbehandlingssystem der DIVE-analysens anbefalinger kan videreføres er:

- kommuneplanens arealdel
- kommunedelplaner, temaplaner, kulturminneplaner
- reguleringsplaner
- føringer i byggesaker
- nødvendig registreringsarbeid
- gjennomføring av tiltak

Informasjon og formidling: Endelig rapport bør gjøres tilgjengelig for deltakerne i prosjektet, samt regional kulturminnemyndighet. Dersom det er en statlig aktør eller andre som er eier av analysen, anbefales det at analysen oversendes både aktuelle kommune og regional myndighet. I og med at analysen ikke er et juridisk dokument, vil analysen kun være til informasjon. Det vil være opp til den aktuelle kommune og fylkeskommune om DIVE-analysens anbefalinger skal brukes videre.

GJENNOMFØRING AV DIVE-ANALYSER

Kapittel 2 beskriver hvordan en analyse kan gjennomføres ved bruk av DIVE-metoden. Her beskrives en forberedende arbeidsfase, metodikkens fire trinn med brukermedvirkning samt en oppsummerende arbeidsfase i etterkant.

De fire trinnene er illustrert med to ulike løsninger for gjennomføring av en Kulturhistorisk stedsanalyse DIVE; Bryggerekken i Kjøpmannsgata i Trondheim og Linderud, Brobekk og Vollebekk i Oslo. Eksemplene viser to ulike områdetyper og detaljeringsnivåer.

I oppstartsfasen av en DIVE-analyse planlegges gjennomføring og prosess. Innledningsvis bør de formelle rammene for analysen fastsettes, medvirkningsprosessen startes opp og grunnlag innhentes og klargjøres (se også sjekkliste i kapittel 1).

Befaring i tilknytning til oppstart av arbeidet med DIVE-analysen. Kjøpmannsgata 29. Foto: Bjørg Helene Andorsen. Kilde: Trondheim kommune.

Tilgjengelig kildegrunnlag som viser en oversikt over registrerte automatisk fredete kulturminner i grunnen i Kjøpmannsgata i Trondheim (2016). Kilde: Riksantikvaren.

FORBEREDE

Hva er rammene for analysearbeidet?

VALG AV TEKNIKKER OG VERKTØY

Basert på hensikt og formål samt økonomisk ramme bør det i oppstartsfasen gjøres et valg av hvilke teknikker som skal benyttes (se trinn 1 nedenfor samt utdyping i kapittel 3). Valgfrie teknikker kan benyttes ut fra behov, målsetting og tilgjengelig programvare.

Rapporten kan utarbeides i ulike verktøy ut fra hva som er mest egnet. Aktuelle verktøy kan være Adobe-pakken, Autocad, Sketchup (3D), Illustrator/InDesign og Word.

KILDEGRUNNLAG

Relevante kilder identifiseres og samles inn. Det må gjøres en skjønsmessig avgrensning av hva som er nødvendig grunnlag ut fra analysens ramme og omfang. Aktuelle kilder er bygdebøker og andre lokalhistoriske bøker, stedsnavn, oppslagsverk, fagrapporter, gamle bilder, tegninger og kart, muntlig informasjon, tidligere registreringer som SEFRAK, Kulturminnesøk og databaser som Askeladden med mer.

Eksempler på bruk av ulike teknikker og verktøy for å rekonstruere kulturhistoriske lag. Over er det brukt fotoredigering. Se flere eksempler i kapittel 3. Kilde: Susanne Karlsson.

Eksempel på bruk av 3D-verktøy. Kilde: Fredrik Prøsch Arkitektkontor AS.

FORBEREDE

KARTGRUNNLAG

Kart for hvert av trinnene må utarbeides med en detaljeringsgrad som er hensiktsmessig for den aktuelle analysen. Basert på valgte teknikker og verktøy som skal benyttes til fremstilling, må det vurderes hvilket kartgrunnlag som trengs. Kartgrunnlag bestilles med aktuelle lag (sosi) og klargjøres.

Gamle kart og fotografier fra ulike tidsepoker er egnet kildegrunnlag som gir god informasjon om stedets utvikling. Kilde: Byantikvaren i Oslo.

Gammelt foto fra Oslo. Kilde: Byantikvaren i Oslo.

FREMDRIFTSPLAN

Endelig fremdriftsplan fastsettes der møter med referanse-, arbeids- og styringsgruppe, planlagte medvirkningsmøter og eventuelle midtveismøter og presentasjonsmøter er lagt inn.

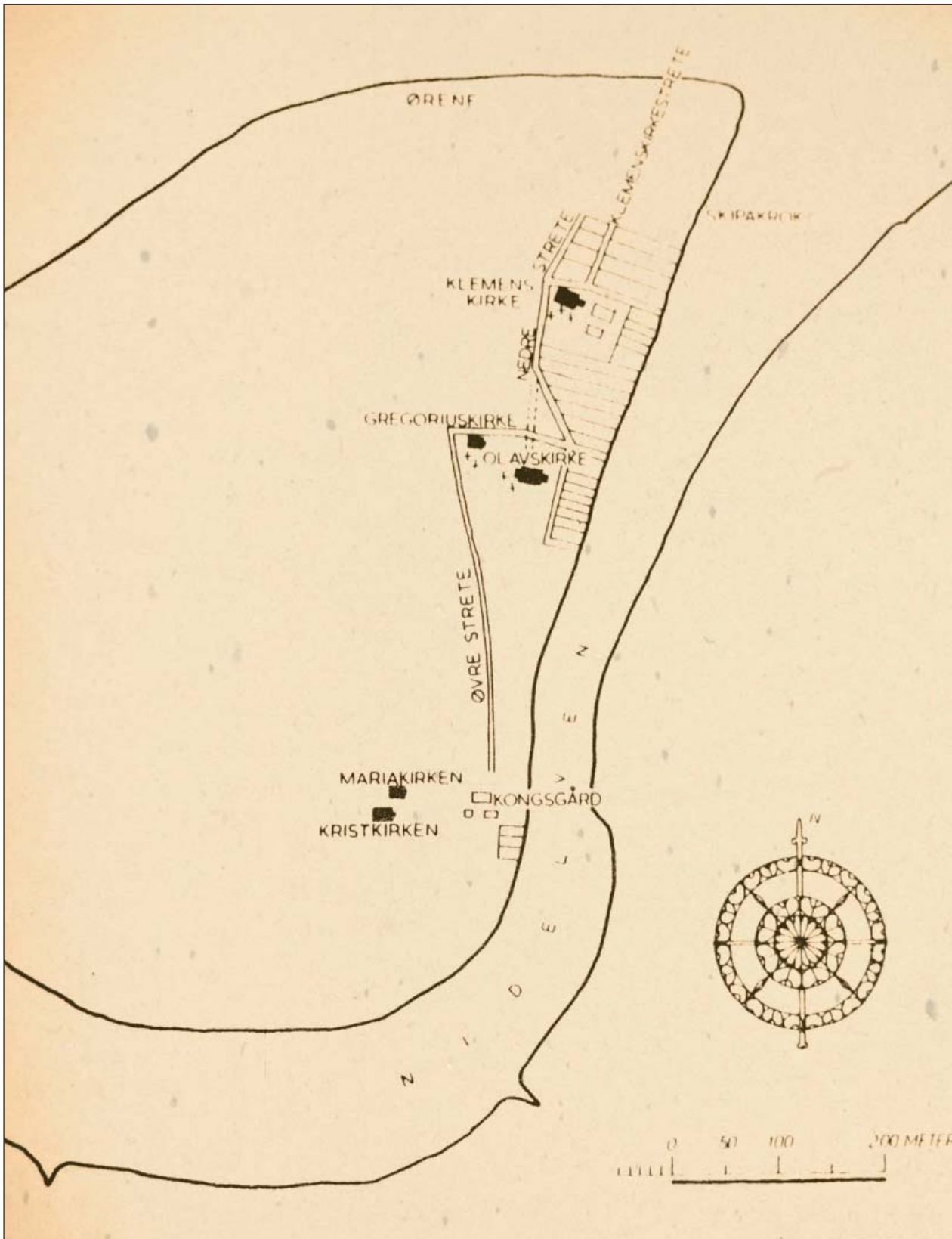

FORBEREDELSE MEDVIRKNING

En liste over aktuelle deltakere til medvirkningsverkstedene utarbeides. Foreløpige invitasjoner sendes ut så tidlig som mulig, i samsvar med fastsatt fremdriftsplan. Tilsvarende bør det bestemmes en møteplan for eventuelle møter i styrings- og arbeidsgruppe. Rammene for medvirkningsprosessen fastsettes.

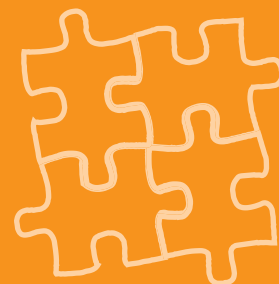
Den brede brukermedvirkningen er DIVE-metodens fortrinn uansett hvor mange medvirkningsmøter det velges å gjennomføre. Aktuelle deltakere kan være politikere, kommuneadministrasjon, regionale kulturminnemyndigheter, statlige interesser, eiere, eiendomsutviklere, beboere eller andre berørte parter. Medvirkningsmøtene handler også om å gi deltakerne et eierforhold til konklusjonene.

Medvirkningsmøtene krever faglige og praktiske forberedelser. Det kan med fordel skilles mellom faglig og praktisk ansvar for gjennomføring. Det faglige innholdet utarbeides parallelt med gjennomføringen av de aktuelle trinnene. Basert på kjent metodikk for brukermedvirkning lages et opplegg med oppgaver som kan gi de svarene man er ute etter, og som er tilpasset forsamlingens ulike bakgrunn. Det er viktig at oppgavene er tilpasset analysens målsetting, og rettet inn mot dette.

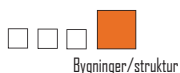
Kart tegnet i 1658 som viser middelaldergatene på vestsiden av Nidelva, Trondheim.
Karttegner: Oluf Naucler. Kilde: Trondheim kommune.

I trinn 1 etableres analysens kunnskapsunderlag for å forstå hvordan natur- og kulturbetingede forutsetninger har formet dagens samfunn og omgivelser. På grunnlag av analyseområdets karakter gjennomgås hovedtrekkene i historiens innhold med utgangspunkt i geografiske nivåer, tidsperioder og valg av tema.

1960-1970 Industriell boligbygging, T-banens og bilenes inntog

TRINN 1

Bebyggelsen på Lunden gård/ kloster rives og deler av gården (området som var dyrket) ble solgt til boligbygging. Den skogkledd skråningen fortsatte å tilhøre klosteret. Nytt kloster ble bygget tidlig på 1960-tallet. Bygging av Østre Aker vei startet opp. De tre bekkene ble lagt i rør i løpet av denne epoken. Landskapet "forflates" ytterligere i forbindelse med oppføring av blokkbebyggelsen. Vollebekkområdet ble bygget ut med småindustri. Holset gård ble revet, og det karakteristiske anlegget til Siemens stod ferdig på slutten av 1960-tallet.

LINDERUD DRABANTBY. HØYBLOKKER, LAVBLOKKER OG REKKEHUS FRA 1960-TALLET: På Linderud ble det bygget fire høyblokker. Disse ble plassert på det flate partiet langs Trondheimsveien. En rekke lavblokker i fire etasjer ble lagt på begge sider av høyblokkene. Disse blokkene har tegl som fasademateriale og i motsetning til 1950-tallets blokker, som ofte hadde utenpåliggende balkonger, fikk disse inntrukne balkonger. Denne endringen i arkitekturen hang blant annet sammen med endringer i Husbankens regler for hvilke arealer som kunne regnes med i lånegrunnlaget. Linderud shoppingssenter ble tegnet og prosjektert i 1963 av F. S. Platou. På den tiden hadde sentrene et åpent torg. Dette er senere blitt bygget inn. Senteret er i tillegg utvidet.

LINDERUD SKOLE, LINDERUD BAD OG BJERKE VIDEREĞÅENDE SKOLE: Linderud skole og Bjerke videregående skole utgjør sammen med idrettshall og svømmehall et stort skolekompleks med en sentral beliggenhet mellom Linderud senter og T-banestasjonen. Anlegget ble oppført i perioden 1964 - 1968 og er tegnet av arkitektene Christoffersen og Hvalbye. Bygningene er tilpasset det skrånende terrenget og har flere fløyer, skolegårder og uterom. Bygningene har flate tak og er hovedsakelig oppført i upusset tegl. Anlegget er vurdert til å være en av de flotteste 1960-talls skolene i Oslo med høy arkitektonisk verdi, og inngår i Verneplan for Osloskolene (Gul liste).

SIEMENS: På midten av 1960-tallet startet prosjekteringen av et nytt anlegg for Siemens. Arkitekten var Odd Nansen. Nansen hadde erfaring fra en rekke store industrianlegg, som Årdal og Sunndal verk og aluminiumsverket i Mosjøen. Han kombinerte sin praksis som arkitekt med et stort humanitært engasjement, og sto som stifter av Nansenhjelpen i 1936. Simensanlegget blir regnet som hans viktigste arbeid på 1960-tallet. Det karakteristiske anlegget ligger godt synlig og sentralt plassert mellom Østre Aker vei og T-banestasjonen.

Fra landbruks- til drabantbylandskap. Bekkene i rør. Simensanlegget langs Østre Aker vei blir fullført. Flere av de eldre gårdene og husmannsplassene rives.

Eksempel på et tidsvindu i en tid-rom matrise som beskriver stedet i perioden 1960 til -70 på bygnings- og strukturnivå, jf. s. 13. Kilde: Asplan Viak.

BESKRIVE

Hva forteller dagens landskap og miljø om analyseområdets opprinnelse, utvikling og karakter?

MÅL: BELYSE ANALYSEOMRÅDETS HISTORISKE KARAKTER

Historien er overalt i omgivelsene i form av spor etter tidligere generasjoner liv og virke. Noen steder er de historiske sporene tydelige og mange, mens de andre steder kan være få eller vanskelige å oppdage. Enten fordi de ligger skjult under bakken eller er blandet sammen med nyere historiske lag.

Kildegrunnlag. Usignert kart fra 1695, utbygging etter Cicignons byplan. Kilde: DIVE-analyse for Kjøpmannsgata, Trondheim kommune.

To bilder fra ulike tidsperioder illustrerer to historiske lag i Kjøpmannsgata, Trondheim, hhv. fra 1870-årene og i dag. Kilder: Sverresborg folkemuseum (Schrødersamlingen) og Simen H. Sollihøgda (Trondheim kommune).

BESKRIVE

AKTUELLE DELOPPGAVER I TRINN 1 (T1)

Samle historisk informasjon om analyseområdets opprinnelse og utvikling

Med utgangspunkt i valg av tema «dykkes» det fra dagens situasjon ned i analyseområdets kulturhistoriske utvikling, helt tilbake til stedets opprinnelse. Informasjon fra et nødvendig utvalg av kilder samles inn og gjennomgås som underlag for å beskrive analyseområdets historiske karakter. Arkeologisk kunnskap og registreringer inngår i innsamlingen.

Systematisere, beskrive og formidle kunnskapen om analyseområdets historiske karakter

Den innsamlede kunnskapen systematiseres i en tid-rom matrise (tidsvinduer) eller andre teknikker, eksempelvis kunnskapstank, historiske tidsserier, fotorealistiske visualiseringer, dataassisterte tegninger, tekst og kart, plakater (se kapittel 3). Behovene for utdypende kunnskapsinnhenting identifiseres.

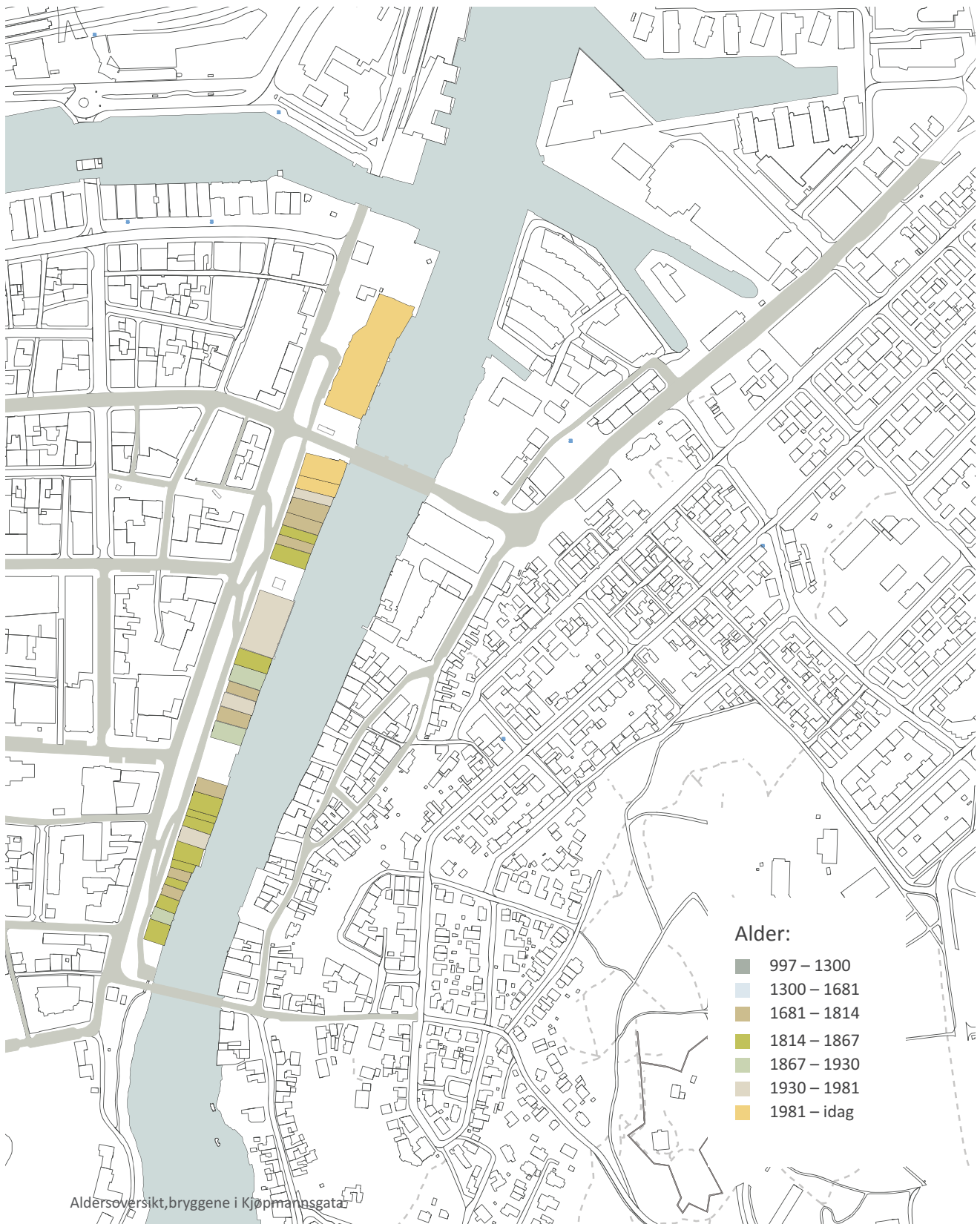
Det gjøres en vurdering av hvilke tidsepoker som har påvirket stedet, og behovet for undersøkelsesnivå (flyhøyder). For hver tidsepoke og undersøkelsesnivå utarbeides det et kunnskapsgrunnlag gjennom bruk av tekst, kart og/eller ulike illustrasjoner som samlet, på en god pedagogisk måte, formidler bearbejdet kunnskap og resultatene av arbeidet i T1. Omfanget av tekst og illustrasjoner tilpasses hver enkelt analyse.

MEDVIRKNING T1

Etablering av analysearbeidets kunnskapsplattform egner seg godt som en medvirkningsrettet aktivitet. Stedskunnskapen som opparbeides må danne et mest mulig | verdinøytralt utgangspunkt for T2. I dette møtet vil det spesielt være viktig å innhente og bruke tilgjengelig lokalkunnskap, både som grunnlag for og koordinering av videre arbeid.

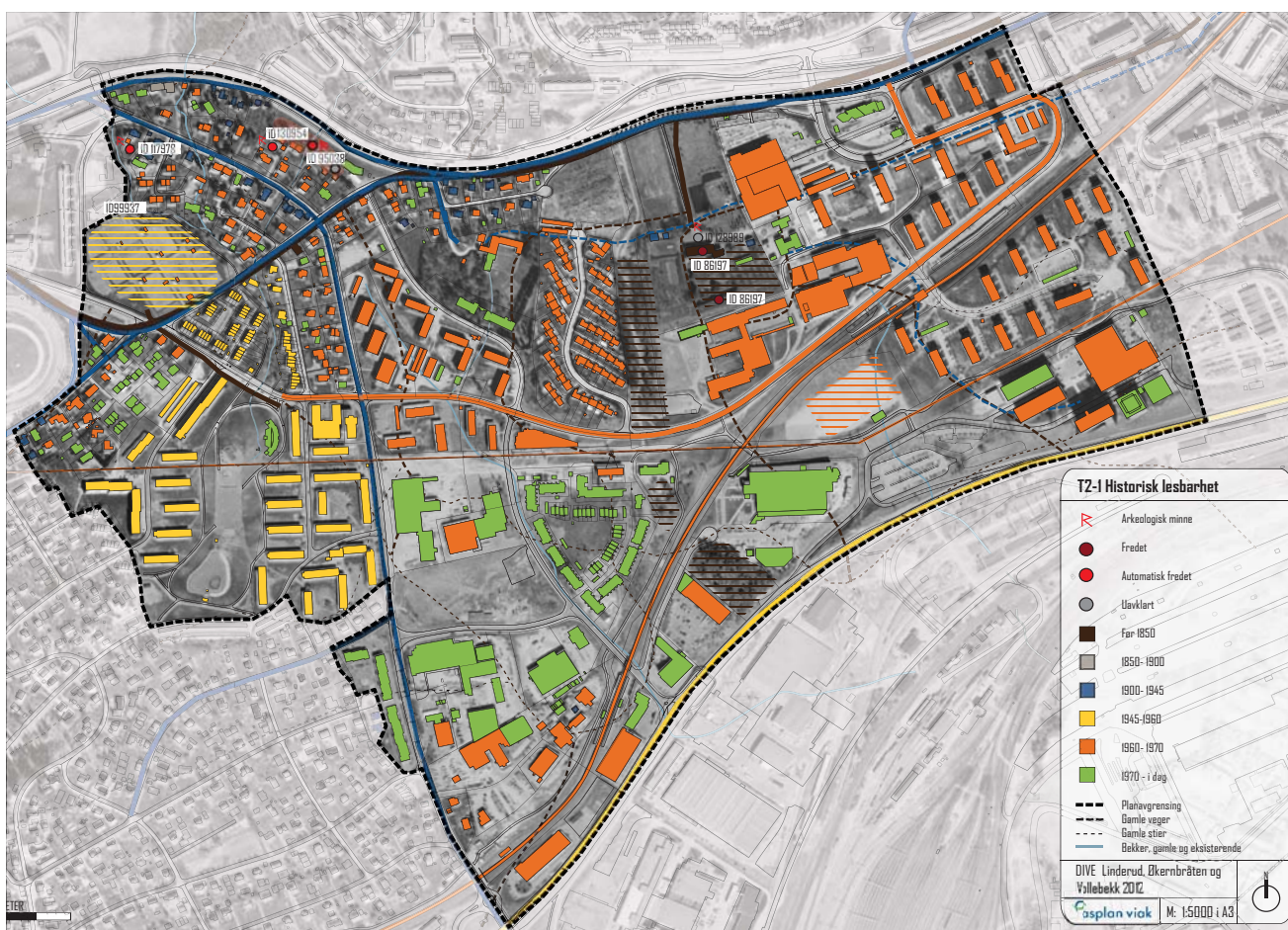
Kart og bilder utgjør en viktig del av innsamlet historisk informasjon om analyseområdets opprinnelse og utvikling. «Maschiussticket» fra 1674 er det første autentiske bildet som forteller om hvordan bryggene i Trondheim så ut i tiden før bybrannen i 1681. Kilde: Kobberstukket tegning av Jacob Maschius. Trondheim kommune.

Kartillustrasjon som viser bryggenes alder som et virkemiddel i å systematisere kjent kunnskap. Kilde: Trondheim kommune.

TRINN 2 - FORTOLKE

Med utgangspunkt i kunnskapen fra trinn 1 skal man i trinn 2 gjennomgå og vurdere hvilke historiske perioder, lag og karaktertrekk i analyseområdet som spesielt har bidratt til å påvirke stedets utvikling. Vurderingene skal skje både i historisk og nåtidsperspektiv, men også med sikte på fremtiden.

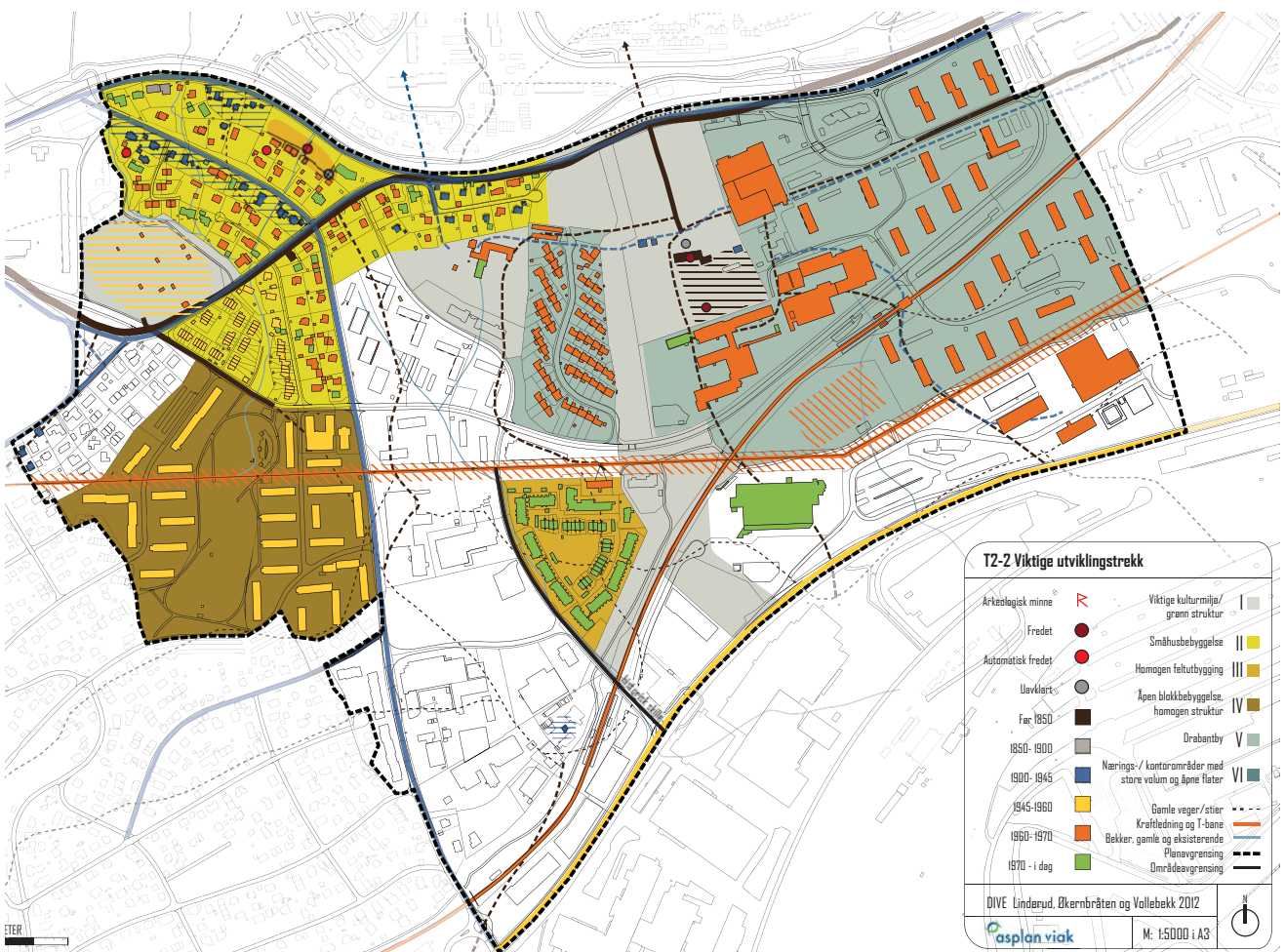
Eksempel på historisk lesbarhet vist i et kart. Fra DIVE-analysen for Linderud, Brobekk og Vollebakk. Kilde: Asplan Viak.

FORTOLKE

Hvorfor har enkelte elementer og karaktertrekk i analyseområdet hatt spesiell samfunnsmessig betydning?

MÅL:
BELYSE ANALYSEOMRÅDETS HISTORISKE BETYDNING

De historiske sporene endres over tid etter hvert som verdensbildet og samfunnet forandrer seg. Historisk stedsforståelse bør bygge på kunnskap om stedets opprinnelse, utvikling og karakter, i tillegg til en tolking av de historiske sammenhengene.

Eksempel på kartillustrasjon som viser viktige utviklingstrekk. Fra DIVE-analysen for Linderud, Brobekk og Vollebekk. Kilde: Asplan Viak.

FORTOLKE

AKTUELLE DELOPPGAVER I TRINN (T2)

Undersøke og fortolke områdets historiske lesbarhet og tilstand

Det undersøkes hvor historisk lesbare de betydningsfulle periodene for mennesker og samfunn er, og hvor tydelige de gjenværende fysiske elementene er i dagens omgivelser. Vurdering av analyseområdets integritet (intakthet) og autentisitet (opprinnelighet) kan bidra til å klarlegge de fysiske sporenes tilstand som bærere og formidlere av områdets historiske betydning.

Beskrive og formidle områdets historiske betydning

Viktige historiske utviklingstrekk, historisk lesbarhet og tilstand beskrives for hver av tidsepokene med en oppsummerende samlet vurdering til slutt i T2 (for begrepsforklaring se kapittel 3). Beskrivelsen formidles ved hjelp av tekst, kart som eksempelvis oppsummering av historisk lesbarhet, de viktigste strukturene og andre illustrasjoner og bilder som kan supplere teksten.

MEDVIRKNING T2

Kunnskapen fra første trinn drøftes åpent i medvirkningsmøtet. Det er viktig å få frem en felles forståelse for hvilke historiske perioder, kulturhistoriske lag og fortellinger, samt karaktertrekk i analyseområdet, som har hatt betydning for analyseområdet. I diskusjonene om analyseområdets historiske betydning bør det delta personer med ulik kunnskap og ståsted, slik at meningsutvekslingene samlet får en størst mulig bredde.

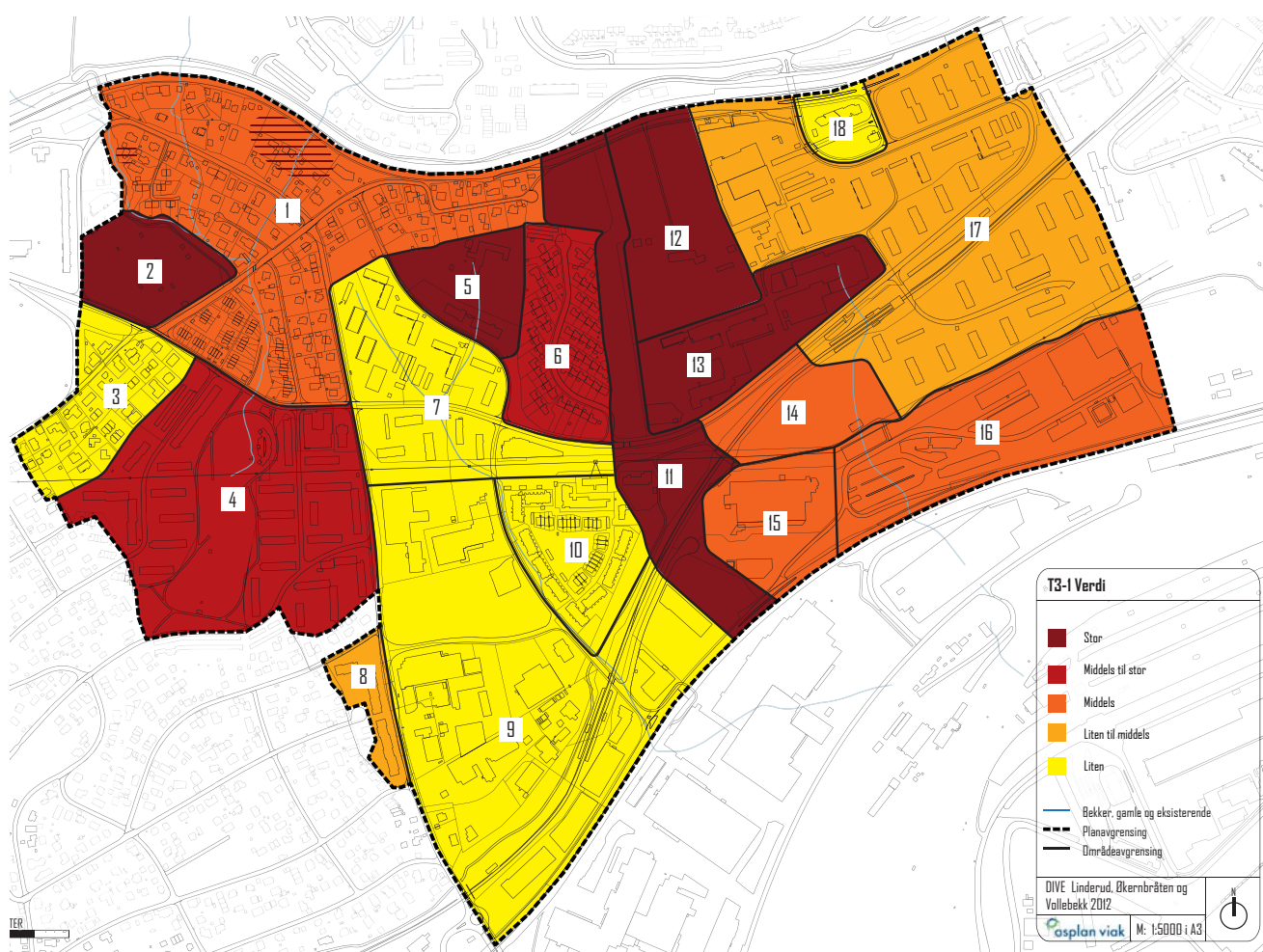
I Bjerkedalen er utviklingen over tid lesbar i kulturlandskapet og bebyggelsen. Bjerkedalen 1964. Foto: Rune Nylund Larsen Fra DIVE-analysen for Linderud, Brobekk og Vollebakk. Kilde: Asplan Viak.

Vollen i Kjøpmannsgata sett fra øvre gateplan. Foto: Asplan Viak.

TRINN 3 - VURDERE

I trinn 3 vurderes kulturarvens verdier og de kulturhistoriske kvalitetenes muligheter og begrensninger som verdi- og bruksressurser. Kulturarvens verdi, utviklingspotensial, sårbarhet, tålegrense og endringskapasitet inngår i vurderingene. Arbeidet tar utgangspunkt i de to første trinnenes beskrivelser og formidling av analyseområdets historiske karakter og betydning.

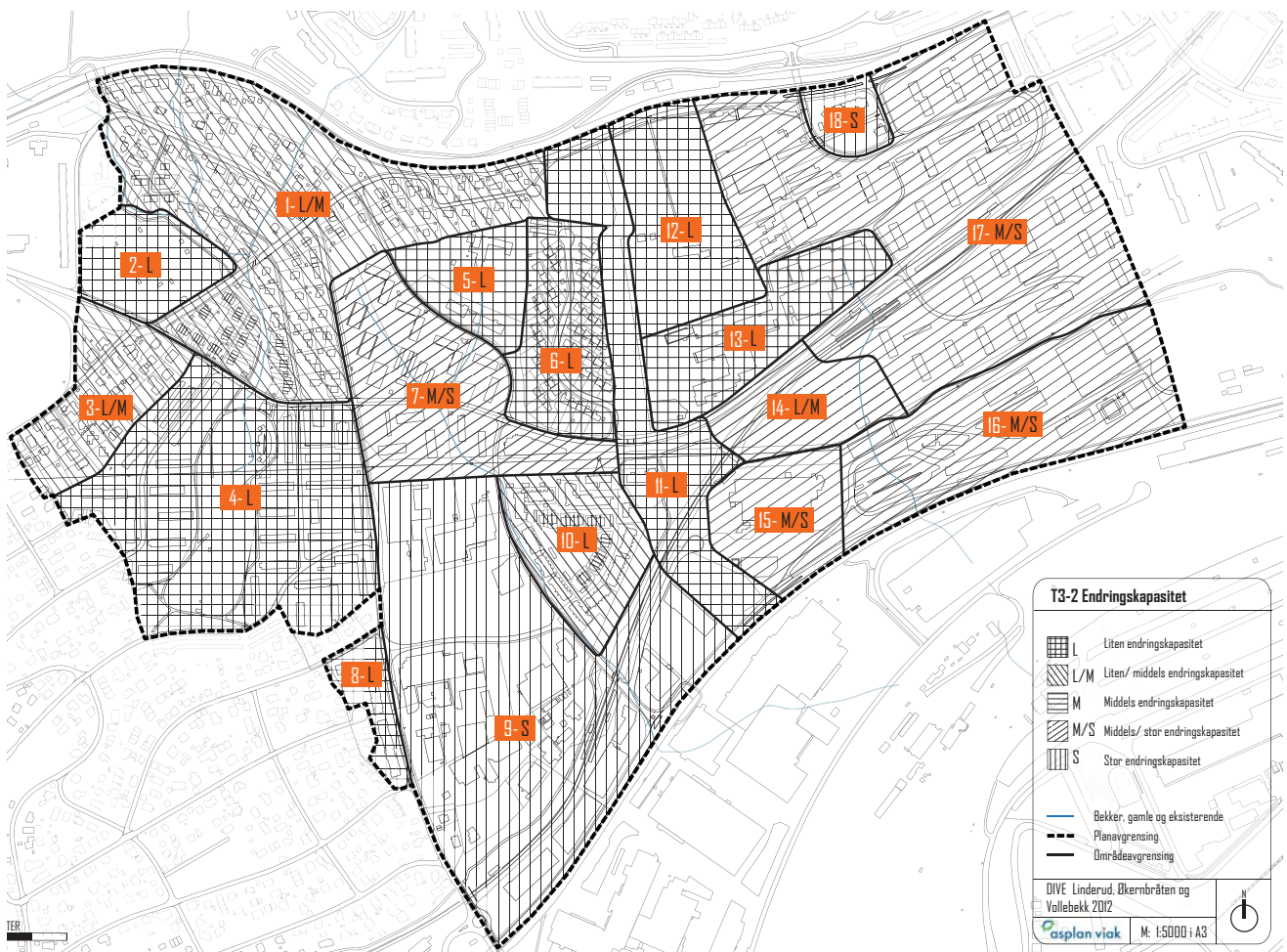
Eksempel på verdikart. Fra DIVE-analysen for Linderud, Brobekk og Vollebakk. Kilde: Asplan Viak.

VURDERE

Hvilke elementer og karaktertrekk har spesiell verdi, kan de utvikles og hvor går grensene for hva de tåler?

MÅL: BELYSE ANALYSEOMRÅDETS KULTURHISTORISKE VERDIER OG TÅLEGRENSE

Både verdi og endringskapasitet vil som regel variere innenfor et og samme analyseområde, og nyansene vil være viktige i en helhetsvurdering av området. Begrepene utviklingspotensial, sårbarhet, endringskapasitet og verdi begrunner og angir grensen for hva som tåles av nye inngrep uten at kulturminneverdier og særpreg går tapt. Der arbeidet omfatter historiske byområder og kulturmiljøer av nasjonal interesse, bl.a. NB!-områder, anvendes relevante kulturminnefaglige kriterier.

Eksempel på kart som viser endringskapasitet ved bruk av skraver. Illustrasjon: Asplan Viak.

VURDERE

AKTUELLE DELOPPGAVER I TRINN 3 (T3)

Vurdere kulturarvens kvaliteter og verdier

Analyseområdets kunnskaps-, opplevels- og bruksmessige egenskaper vurderes. Som verdikriterier legges det i tillegg vekt på områdets betydning, aktuelle mål, strategier og prioriteringer for forvaltning og utvikling av stedets kulturarv.

Undersøke kulturarvens tålegrense

Kulturarvens utviklingspotensial, sårbarhet og endringskapasitet undersøkes med sikte på å belyse ulike muligheter for ivaretagelse eller utvikling av stedets kulturhistoriske kvaliteter.

Utviklingspotensial beskriver muligheter og begrensninger. Sårbarhet angir grensene for hva en bygning eller et område tåler av nye inngrep og tiltak før særpreget går tapt. Endringskapasitet angir graden av sårbarhet.

Begrepene utviklingspotensial, sårbarhet, endringskapasitet samt verdi, begrunner og angir grensen for hva som tåles av nye inngrep uten av kulturminneverdier og særpreget går tapt (se også begrepsforklaring i kapittel 3).

På grunnlag av vurderingene av analyseområdets verdier, utviklingspotensial og sårbarhet beskrives til slutt kulturarvens endringskapasitet og tålegrense (områdets robusthet). Vurderingen av analyseområdets tålegrense er utgangspunkt for fjerde trinns konkretisering av handlingsrommet.

Tålegrensen for det kulturhistoriske innholdet beskrives, eksempelvis bygningsstrukturer, elementer, veistrukturer, landskapsrom ol. Potensialet for utvikling må ses opp mot verneverdi, sårbarhet og endringskapasitet som begrunner og angir maksimal tålegrense for de ulike bygninger og delområder.

MEDVIRKNING T3

Medvirkning er svært viktig i denne delen av analysen. Berørte parter bør få anledning til å legge frem og diskutere sine syn og prioriteringer for hverandre, enten kulturarven ses som en sosial, økonomisk, fysisk eller funksjonell ressurs. Diskusjonene bør også omfatte analyseområdets og de kulturhistoriske kvalitetenes utviklingspotensial, sårbarhet, tålegrenser og endringskapasitet.

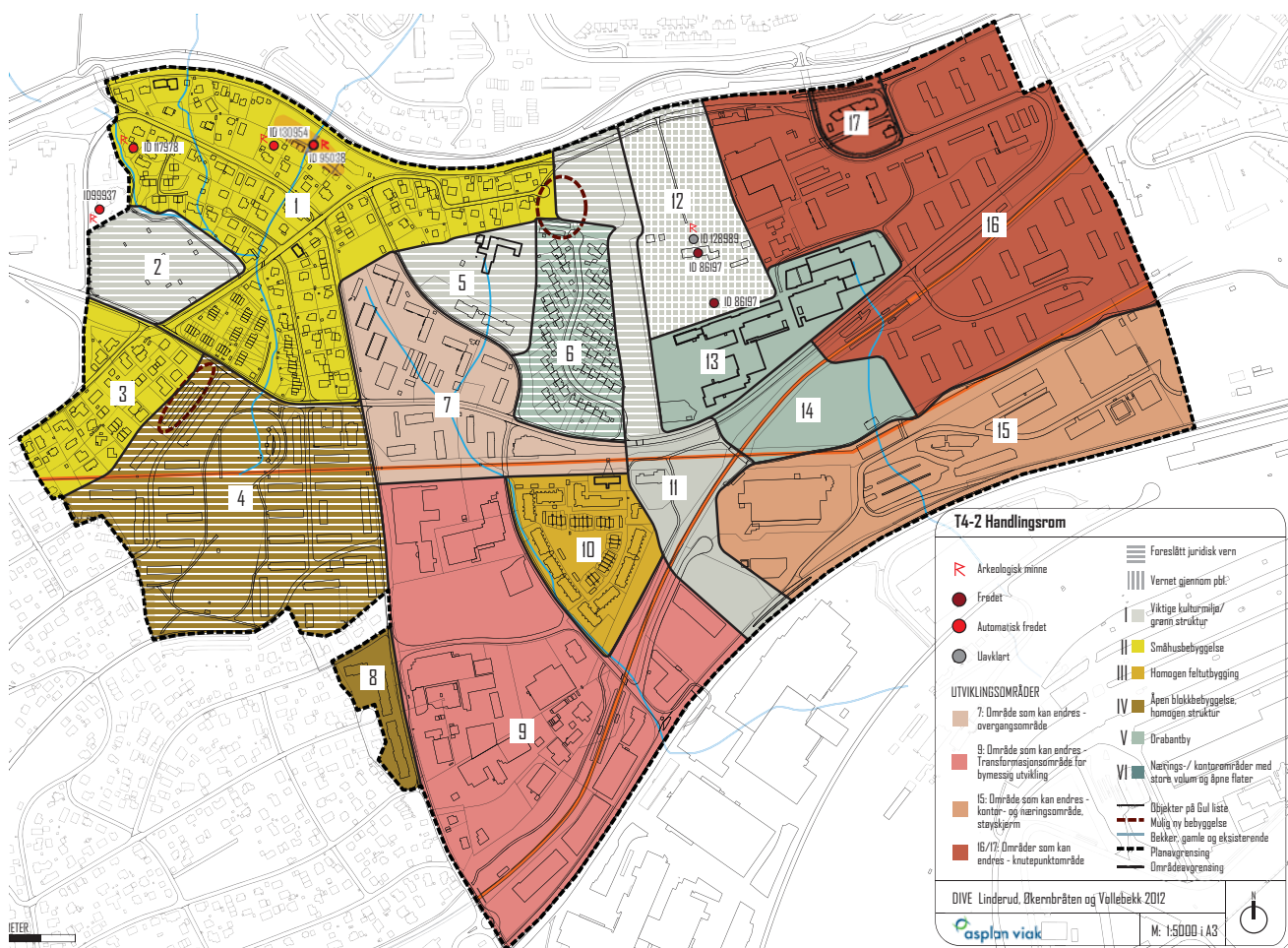

Bygningene til Lunden kloster har stor arkitektonisk verdi. Fra DIVE-analysen for Linderud, Brobekk og Vollebakk. Kilde: Asplan Viak.

Bryggene i Kjøpmannsgata		Vurderinger, trinn 3				
						
Gatenr.	37	35	33			
Byggeår	1800-tallet	1904	ca. 1740			
Verneverdi/ antikvarisk klasse	■ Klasse B. Høy antikvarisk verdi	■ Klasse B. Høy antikvarisk verdi	■ Klasse B. Høy antikvarisk verdi			
Dagens funksjon	Galleri og kontor.	Kontor.	Neдре etasjer: forretning/ kontor, Øvrig: lager/under ombygging.			
Utviklings- potensial	Fungerer godt som næring i dag, 100% i bruk. Totalre- habilitert for næringsformål (kontor og galleri) i 2006 på en måte som fremhever opprinnelige konstruksjoner. Gir lite rom for flere endringer.	Fungerer godt i dag. Annen bruk enn næring fra 3. etasje og opp kan løses uten konflikt med verneinteresser. Endringspotensialet er større enn det som er vanlig i bryggene. Tett søylekon- struksjon i alle etasjer, stor grunnflate og stort lysinn- fall muliggjør relativt åpne planløsninger, eksempelvis kontorlandskap. Opprinnelige overflater er skjult av gips og kan per i dag ikke vurderes. Lave etasjehøyder gjør at delvis åpning mellom, eller eventuelt sammenslåing av etasjer kan vurderes.	Fungerer godt idag. Annen bruk enn næring fra 3. etasje og opp kan komme i konflikt med verneinteresser. Fjerning av etasjeskille mellom en lav 4. etasje og loft kan vurderes. Innvendig bæring kan da begrenses til en dobbel søylerekke langs midtak- sen. I nedre etasjer bør endringer i innredning ta utgangspunkt i opprinnelig bodindelning. Svalganger kan gi mulighet for å åpne gavlsidene mer i de to nedre etasjene, og slik løse dagslysproblematikk.			
Elementer sårbare for endring	Eksteriør: Hovedformen. Vindusformater/åpninger med hensyn til plassering og proporsjoner. Aldersverdier i kledning mot elv og delvis også mot gate. Porter og noen gerikter. Interiør: Interiør som eksponerer aldersverdier i materialer og konstruksjoner. Synlige overflater på ytter- vegger og himling, øvre etasje. Eksponering av sekundær og primær bærekonstruksjon. Åpenhet med gjennomlys i alle etasjer.	Eksteriør: Det er flere dårlige løsninger i dagens fasade, og en velfundert rekonstruksjon/ tilbakeføring kan derfor være akseptabelt. Modumstiger i fasade bør snarest mulig fjernes. Sidelister ved port- åpninger bør endres slik at dagens horisontale linjer brytes. Interiør: Gjenværende deler av opprinnelig tømmerkasse og bærekonstruksjoner i tre. Nye overflater i det meste av bygningen skjuler vegger og dekker som kan ha alders- verdier med en potensiell sårbarhet.	Hovedform og tømmer- kasse. Takelhus og taktekking. Portmotiv og eldre porter. Vinduer med aldersverdier i de øvre etasjer (4. etasje og loft). Vindusbåndet i 2. etasje mot gate bør beholdes på hver side av porten, likeledes vindusbåndene mot elven (med mindre man her skulle ønske å vurdere en rekonstruksjon av svalgangene).			
Endringskapasitet	Utvendig: Liten	Innvendig: Liten	Utvendig: Liten	Innvendig: Middels	Utvendig: Liten	Innvendig: Middels
Tålegrense	Tålegrense 2: Bruk som underordner seg kultur- minneverdiene i eksteriør. Det tillates mindre endringer i interiør.		Tålegrense 3: Bruk som underordner seg kulturminne- verdiene i eksteriør. Det tillates endringer i interiør.		Tålegrense 2: Bruk som underordner seg kultur- minneverdiene i eksteriør. Det tillates moderate endringer i interiør.	

Eksempel på fremstilling av kulturarvens tålegrense, sårbarhet, utviklingspotensial og endringskapasitet. Fra DIVE-analysen for Kjøpmannsgata. Kilde: Trondheim kommune.

I trinn 4 beskrives handlingsrommet for aktivisering av kulturarven i analyseområdet, basert på vurderingene i trinnene 1-3. Handlingsrommet skal beskrive mulighetene og rammene for forvaltning, bruk og utvikling. Arbeidet kan omfatte både overordnede og mer detaljerte betraktninger avhengig av analysens geografiske nivå og utfordringer.

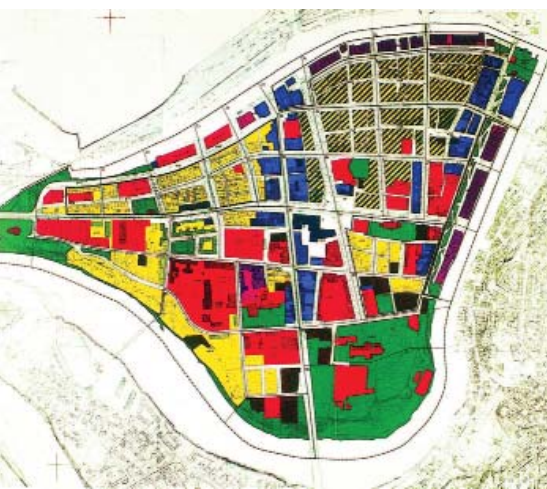

Eksempel på fremstilling av kart som viser handlingsrom. Fra DIVE-analysen for Linderud, Brobekk og Vollebakk. Kilde: Asplan Viak.

Hvordan kan stedets prioriterte historiske kvaliteter og ressurser forvaltes og utvikles?

MÅL: DEFINERE ANALYSEOMRÅDETS HANDLINGSROM

Kunnskapsmaterialet, resultatene og argumentene fra analysens tre første trinn brukes og bearbeides videre som grunnlag for å begrunne hvilke strategier, virkemidler og tilnærminger som kan brukes for å aktivere kulturarven. Forslagene som legges frem må være relevante i forhold til utfordringer og målsetting som danner utgangspunktet for analysen, og de må være hensiktsmessige for videre bruk.

Reguleringsplan for Midtbyen 1981, gjeldende for bryggerekka. Planen angir hva området kan benyttes til, og om det er formelt vern knyttet til området eller objektet. Det er et viktig grunnlagsdokument for DIVE-analysen for bryggerekka. Kilde: DIVE-analyse for Kjøpmannsgata, Trondheim kommune.

Kjøpmannsgata 63-67 er et eksempel på tilpassing av nybygg til eksisterende kulturmiljø etter brann (1983). Kilde: Asplan Viak.

AKTUELLE DELOPPGAVER I TRINN 4 (T4)

Definere og beskrive handlingsrommet

Handlingsrommet for aktivering av kulturarven skal beskrives. Utgangspunktet er analysens samlede materiale og resultater av kunnskapsbyggende (T1), historiefortolkende (T2) og vurderende karakter (T3), den aktuelle forandringssituasjonen, samt geografiske, forvaltningsmessige og faglige føringer.

Analyseområdet beskrives kort ut fra dagens situasjon og pågående planarbeid som gir premisser for analysearbeidet. Dette er premisser som vurderes opp mot verneverdien for å få en mest mulig riktig avveining mellom vern og utvikling. Det kan i noen analyser være aktuelt å lage en enkel volumstudie i 3D for et mindre område som grunnlag for drøftingene.

Detaljeringsnivået i T4 vil være forskjellig i de ulike analysene ut fra dens fokus og målsetning. Det er viktig at konklusjonene i handlingsrommet beskrives og presenteres så kort og konkret som mulig. Slik kan analysen fungere som et argumentasjonsgrunnlag i påfølgende saksbehandling, kunnskapsgrunnlag for videre planprosesser og et grunnlag for å utarbeide reguleringsbestemmelser.

Vurdere aktuelle virkemidler og tiltak

Det anbefalte handlingsrommet følges opp av råd om hvilke virkemidler og tiltak som kan sikre en helhetlig forvaltning av kulturarven i analyseområdet. Aktuelle virkemidler kan være:

- informasjon, kunnskapsformidling og samarbeid med lokale aktører
- juridiske virkemidler (plan- og bygningsloven, kulturminneloven, andre særlover, ulike forskrifter med mer)
- økonomiske virkemidler (flere sektorer kan ha ansvar for forvaltningen)
- verne- og forvaltningsplaner (på overordnet og mer detaljert nivå)
- praktiske virkemidler og tiltak (formingsveileder, retningslinjer vedrørende skjøtsel, vedlikehold osv.)

MEDVIRKNING T4

Forslagene bør være forankret blant aktører med kompetanse og ansvar for oppfølging, og det kan gjøres gjennom deltakelse i en medvirkningsprosess. I tillegg bør berørte parter få anledning til å legge frem og diskutere sine syn og prioriteringer. Diskusjonene bør ha som mål å finne et akseptabelt handlingsrom som balanserer pågående utviklingsbehov kontra områdets sårbarhet, tålegrenser og endringskapasitet (fra T1, T2 og T3).

*Analysens tre første trinn skal vektas mot pågående planarbeid og gjeldende plandokument. Illustrasjonen viser utsnitt av en tidligere reguleringsplan for Vollebekk. Fra DIVE-analysen for Linderud, Brobekk og Vollebekk.
Kilde: Asplan Viak.*

<p>Bryggene i Kjøpmannsgata</p> <p>Handlingsrom, trinn 4</p>			
<p>Gatenr.</p>	<p>59</p>	<p>57</p>	<p>53/55</p>
<p>Verneverdi/ antikvarisk klasse</p>	<p>Klasse B. Høy antikvarisk verdi</p>	<p>Klasse A. Svært høy antikvarisk verdi (fredningsklasse)</p>	<p>Klasse A. Svært høy antikvarisk verdi (fredningsklasse)</p>
<p>Endrings- kapasitet</p>	<p>Liten innvendig og liten til middels utvendig.</p>	<p>Ingen til liten både utvendig og innvendig.</p>	<p>Ingen til liten både utvendig og innvendig.</p>
<p>Tålegrense</p>	<p>2-3</p>	<p>1</p>	<p>1</p>
<p>Handlingsrom</p>	<p>Eksteriør: Fasade-oppbyggingen (i særdeleshet dobbelportsystemet mot elven) må bevares. Kan vurderes påbygget én etasje (som rekonstruksjon av dokumentert tidligere situasjon). Portaksen på gatesiden bør føres helt ned til gatenivå. Flatbryggens rekkverk må gjerne utformes i tremateriale.</p> <p>Konstruksjoner: Gjenværende deler av opprinnelig tømmerkasse og bærekonstruksjoner i tre forutsettes bevart.</p> <p>Interiør: Ikke vurdert.</p> <p>Bruk: Næring og kultur er anbefalte bruksformål for 1. og 2. etasje. Forutsatt at det tas hensyn til overnevnte handlingsrom, kan det vurderes boliger fra 3. etasje og opp. Fungerer godt som næring i dag (kontor).</p>	<p>Eksteriør: Hovedform, tømmerkasse og eksteriørverdier må ikke endres. Det er aldersverdier i kledning, porter og svalgang. Vindusformater og proporsjoner kan ikke endres. På sikt bør vannbord mellom 1. og 2. etasje i portåpning brytes og novkasser føres helt ned.</p> <p>Konstruksjoner: Fundamenter, tømmervegger, hovedkonstruksjoner må bevares. Med en gjennomgående lav takhøyde er det i denne brygga etablert åpninger mellom etasjer, og sammenslåing av etasjer, som ledd i å skape tilstrekkelig romlighet og brukbarhet.</p> <p>Interiør: Bygningen har i dag et begrenset endringspotensial ettersom større istandsetting allerede er gjennomført på en måte som fra 2. etasje fremhever bygningens historie og særegenhet. Spesielt gir den store branncellen som går over 2. og 3. etasje mulighet for en eksponering av iboende interiørverdier. Etsjener over restauranten i 2. etasje har i stor grad funnet sin rehabiliterte form. 1. etasje kunne med fordel aktiviseres og gjøres mer utadvendt. I den forbindelse burde den monumentale trappen endres.</p> <p>Bruk: Næring og kultur er anbefalte bruksformål. Brygga egner seg ikke til boligbruk da konstruksjon og interiørverdier har stort krav på bevaring.</p> <p>Benyttes i dag til restaurant og kontor. Alt areal er i bruk, og det er etablert trinnfri adkomst og heis.</p>	<p>Eksteriør: Hovedformen og de bevarte sporene av begge tømmerkassene i sin helhet, all eldre kledning, alle vinduer (unntatt 1. etasje mot gaten), alle porter samt takelhusene forutsettes bevart.</p> <p>Konstruksjoner: Fundamenter, tømmervegger, hovedkonstruksjoner må bevares. Der det er spesielt lave takhøyder kan det i denne brygga vurderes etablert åpninger mellom etasjer som ledd i å skape tilstrekkelig romlighet og brukbarhet.</p> <p>Interiør: Bryggas interiør (med unntak av første etasje) er lite endret fra byggeår (1767 / 1839). Trapp, innvendige dører til tømrede boder, tømmervegger og gulvbord er inntakt og må bevares. Både store åpne rom og tømrede boder gjør at interiøret har et betydelig opplevelsespotensial.</p> <p>Bruk: Eventuell bruksendring må forutsettes å utnytte bygningen i stor grad slik den er eller har vært, og må ta hensyn til bevarte eldre overflater utvendig og innvendig. Innvendig bør det legges til rette for at gamle overflater skal være eksponerte og at rommene i hovedsak skal beholdes som store, åpne arealer. Næring og kultur er anbefalte bruksformål. Brygga egner seg ikke til boligbruk da konstruksjon og interiørverdier har stort krav på bevaring.</p> <p>Første etasje er allerede delvis omfattende ombygget og benyttes i dag som moské.</p>

Eksempel på en måte å beskrive kulturarvens handlingsrom. Fra DIVE-analysen for Kjøpmannsgata. Kilde: Trondheim kommune.

OPPSUMMERENDE ARBEIDSFASE

KAPITTEL 2 GJENNOMFØRING AV DIVE-ANALYSER

I den oppsummerende arbeidsfasen samles trådene fra alle trinnene og sammenfattes i en rapport. Andre fremstillingsmåter, som eksempelvis utstillingsmateriell, plakater, filmer, fotoserier, modeller kan vurderes som tillegg til rapporten. Ambisjonsnivået må tilpasses arbeidets fokus og rammer.

DIVE asplan viik
Oslo kommune 2013

KULTURHISTORISK STEDSANALYSE
Linderud, Økernbråten og Vallebekk

Byantikvaren, Bydel muse, Bydel Bjørke, Plan- og bygningsetaten, Grøndalssestingen

Trinn 1, Bedrivelse 7
Trinn 2, Furtolkning 33
Trinn 3, Vurdering 51
Trinn 4, Årsrøring 61

Kilder

Handling

1	Byantikvaren	Liderud	Liderud	C	1
4	Byantikvaren	Liderud	Liderud	C	1

Kulturhistorisk stedsanalyse for Linderud, Økernbråten og Vallebekk

TRONDHEIM KOMMUNE

Byplankontoret 2016

Kulturmiljøet Kjøpmannsgata
En kulturhistorisk stedsanalyse av bryggerekken og tilhørende områder

DIVE

Eksempel på ferdige rapporter for Kulturhistorisk stedsanalyse DIVE. Kilde: Trondheim kommune og Asplan Viak.

Hvordan skal innholdet i analysen presenteres?

MÅL: SAMMENFATTE ANALYSENS INNHOLD, RESULTATER OG ANBEFALINGER

Rapporten systematiseres etter trinnene, og ferdigstilles med resultater og anbefalinger. Teksten utfylles med relevante kart, bilder og illustrasjoner som bidrar til å gi sluttrapporten en lettlest form og et tiltalende uttrykk.

Det anbefales at eier eller oppdragsansvarlig gis mulighet til å gjennomgå innholdet for historiske og tekstlige feil og mangler.

I rapporten bør det poengteres at **DIVE-analysen ikke gir noen juridiske føringer**, men er anbefalinger og kunnskaps- og argumentasjonsgrunnlag til videre arbeid. Det bør vises at innspill fra medvirkningsprosessene er tatt på alvor gjennom å være vurdert og veid i de anbefalte konklusjoner, men det må fremkomme at det er analysens hovedansvarlig som står for de endelige konklusjonene.

Rapporten skal samlet utgjøre et kunnskaps- og argumentasjonsgrunnlag for videre arbeid og utvikling av området.
Foto: Carl-Erik Eriksson, Trondheim kommune

DIVE 2018

KULTURHISTORISK STEDSANALYSE
LINDERUD, BROBEKKEN, VOLLEBEKK
TID ROM MATRISE

ASPLAN VIAK OSLO KOMMUNE

NORGE

OSLO

LINDERUD- BROBEKK

BYGNINGER/ STRUKTUR

1970- i dag

Oljeånn og velstandsvekst – det fler-kulturelle samfunn

Norge ble oljeeksportør i 1970-åra. Stort økonomisk vekst. Blt bil-oljeimporten, og boligmarkedet liberalisert. Behov for arbeidskraft førte til innvandring fra hele verden.

Arbeidsmarkedet fra Asia og Afrika bosatte seg i de østre bydelene. Byfornyelse på arkantene gjennomførte. Gamle arbeidstidstidene gjennomførte på 1950-tallet, og nå ble bil-utvikling. Gamle industriområder fikk nytt innhold.

De store boligprosjektene ble bygget på 1970-tallet med samarbeid og utrettanlegg. Godt samarbeid. Negativt kritikk mot arbeidstidene. Endelig et resultat med for mange. Stadig flere innvandrere bosatte seg i boligprosjektene.

Blendede trafikker gjennomførte og Både Åker var til store korstener. Linderud Hegby opplyst i 1950. Anslaget på Linderud opplyst i 1970. Både de store tenner for innhold, mens Linderud senter utvides til store byggesoner.

1960-1970

Industriell boligbygging, T-banens inntog

Landet preget av internasjonal påvirkning innenfor i mange felt (Blt, musikk, nye arbeidsmetoder). Fritidsrommet fikk betydning for fortsettelse, med påfølgende boligbygging i byens sentrum.

Med 1950-tallet fikk områdene en annen karakter. Høy og store boligblokker med leilingsleider preget Åker. T-bane ble levert på transportproblemer.

Utforming og karakter endret – våkshuset. På Linderud ble det bygd rekkehus, leilingsleider og leilingsleider i tilknytning til skole, idrettsanlegg, senter og T-bane. Linderud gikk best.

Fra landbruks- til arbeidslandskapet. Bekkene i rår. Senterbygget langs Både Åker var blt fullført. Flere av de eldre gårdene og husmannsplassene rives.

1945-1960

Kommunesammenslåing og blokkbygging

Etterkrigstiden var preget av sosialdemokrati og sosial utforming. Stor flyttestram fra land til by med store boligbygging. Alle rett til egen bolig. Boligbygging ble et nasjonalt satsningsområde. Husbanken opprettet i 1946.

Dårlig og Åker kommuner sammenslått i 1948. Stor boligbygging i vest og øst i byens sentrum. Satsning og flytting fra indre by til nye boligblokkbygging. Indre by hadde negativ utdanning.

«Lillevann brisere». Landlige området nedbygget med blokkbygging i Økerbråten og Bjertveden. Leilingsleider med skole og barnehage.

Fra landbruks- til bylandskap. Bekkene i rår. Åker blokkbygging rekkehus og småhus bygd 1950-tallet typisk opplyst. Skolebygget skole og barnehage. Satsningsområde endringene på bilveier. Flere av de eldre gårdene og husmannsplassene rives.

1900-1945

Byplanlegging, kommunal boligbygging, krisetid og utvandring

Arbeidsløsheten vokste og endret medforholdet. Norge får sin første arbeidsløshetsregulering i 1927. Elektrisiteten frigjorde industrien fra øst. Dårlige forhold og store boligbygging i byene. Byplanlegging startet Åker fra 1910-årene. Byggingen av et av økonomiske kriser og utvandring.

Nye boligområder på ekspropriert kommunal grunn. Nye boligblokker med lys og luft og grønne uterom. Kommunal visjoner boligbygging. Senterbygget fra 1920 og 1930 hadde sammenheng for bolig, arbeidsplasser og rekreasjon i friidrett.

Lokale gårdene utplasserte og solgte store tomter til småhusbygging fra 1920. Tomteplanene fikk et uttrykk av arbeidsløsheten, den bygget for å se på innholdene. Småhusbyggingen blt som små enklaver i jordbrukslandskapet.

Erkebiskopen anlagt i tilknytning til den første småhusbyggingen. Store tomter med hus i varierende stil og størrelse. På Vollebekk ble det bygget småhus. De to bakene blt åker og ravnelandskapet var delvis øydet. Linderud kluster etablert i 1930.

1850-1900

Et folk på vandring

Industriell revolusjon førte til store kultur- og samfunnsendringer. Store frihet for arbeidstidene og flere valgmuligheter medførte at de unge reiste fra bygdene til byene eller til Amerika. Godt over en halv million nordmenn utvandret.

Stor innflytting og raskt byvekst. Mærskva industriell utbygging der boligbygging ble anlagt. Arbeidstidene ble bygget av nye. Byens senter var et betydelig landbruk som leverte byer med råvarer. Eldre og husmannsplasser preget området.

Nye gårder ryddet. Flere husmannsplasser ble gjenopprettet. Nye regionale produksjonsformer ble til endring. Landskapet. Satsing på boligbygging, og industriell rik god økonomi på stor byggekvalitet i Dale. Mange av steinhoggerne var innflyttere.

Blt utbyggingen og et mer intensivt landbruk med store bruk og større deler på landbygging. Bygging av nye gårder og nye bygginger av nye bygginger. De to bakene blt åker og ravnelandskapet var delvis øydet. Linderud kluster etablert i 1930.

Før 1850

Bondesamfunn, byprivilegier, trelast og rikt borgerskap med rotter i utlandet

Fra 1600-tallet ble skattefrikken. Vikten hang sammen med åkt med utbygging og import. Nybygging av Økerbråten på 1650-tallet av husmenn. Økonomisk fremskritt førte til sosial ulikhet i bondesamfunnet. Byene fikk borgerskap og ble privilegier og ny mulighet opplyst.

Brandet forårsaket at Dale ble flyttet i 1674. Christian 4. planla ny by som et resultat av utbygging. I Nordens trehusbygging. Bymarka var jordbruksland. Tammessensens viktig for Dale på 1650- og 1700-tallet. Rikdommen førte til bygging av lystgårdsanlegg.

Økerbråten blt under tre gårder. Jansen, Øiers og Linderud. Linderud østet gården med tunet i området. Linderud var i 1670-tallet. Trelastkommandet gjorde at Linderud ble bygget av til lystgårdsanlegg i 1700. Dale ble bolig først på 1800-tallet. Flere husmannsplasser i området.

Linderud gikk plassert syvlig i Bekkene. Økerbråten var dyrket, mens Vollebekk området var åker. Husmannsplassene, Vollebekkbråten og Linderudbråten var syvlig elementer i ravnelandskapet. Fra byen kom Strømmen, Transtremveien og Økerbråten.

Tid-rom matrisen er utformet som en plakett for et bredere publikum. Plakatten er utført som et tillegg til DIVE-analysen for Linderud, Brobekk og Vollebekk. Kilde: Asplan Viak.

ILLUSTRERT BEGREPSOVERSIKT

Kapittel 3 inneholder en illustrert begrepsoversikt med utdyping av teknikkene. I tillegg følger en link til gode eksempeloppgaver.

TRINN 1 - ANALYSEOMRÅDETS HISTORISKE KARAKTER

Stedets historiske karakter og karaktertrekk

Med historisk karakter menes egenskaper og særpreg som er spesielle for analyseområdet. Stedets karakter er både konkret og abstrakt, og et resultat av natur- og kulturbetingede faktorer; politiske, religiøse, sosiale, økonomiske, teknologiske, arkitektoniske og kunstneriske. Karaktertrekk er spesielle kjennetegn som er representative for karakteren i området, eksempelvis bylandskap, bebyggelsesmønster, byggeskikk, næringsmiljø osv. For å undersøke stedets karakter kan flere teknikker tas i bruk. I DIVE-analysen brukes en tid-rom matrise som hjelpemiddel.

Stedets fortellinger/historier

Utviklingshistorien, spesielt i tettbygde områder, er full av små og store fortellinger; om stedets opprinnelse, utvikling, hendelser, oppgangstider og nedgangstider. Fortellinger er per definisjon immaterielle, men har

som oftest manifestert seg fysisk i stedets arealbruk, organisering, virksomheter, bebyggelse osv. Noen fortellinger kan ha spilt en grunnleggende rolle i stedets liv og virke i lang tid, og er kanskje fortsatt aktive drivkrefter i lokalsamfunnet. Andre fortellinger er ikke lenger aktive, men kan likevel ha stor kulturhistorisk interesse. I blant kan fortellinger gjenopplives. Noen fortellinger løper parallelt og forsterker hverandre, mens andre følger egne løp. Andre igjen blandes og tar nye retninger. I en DIVE-analyse er kartlegging av stedets fortellinger og synlige spor en viktig del av kunnskapsinnhenting. Denne kartleggingen egner seg godt som medvirkningsaktivitet.

Historisk rom og kunnskapsdykk

I forbindelse med innsamling av informasjon om analyseområdets historiske innhold og utvikling er det nyttig å betrakte området og omliggende landskap som det

SENTRALE BEGREP:

Stedets historiske karakter og karaktertrekk, stedets fortellinger, historisk rom og kunnskapsdykk, tid-rom matrise, tidsserie

øverste laget i et "historisk rom" og kunnskapstank. Under ligger fortiden billedlig sett bevart lag på lag som i et arkeologisk snitt. Undersøkelse av lagene skjer ved å «rekonstruere» dem ved hjelp av historiske kilder, for eksempel om det er nyttig for å belyse generelle eller spesielle tema. Et eksempel er hvordan og hvorfor et gateløp eller bygningsmiljø har skiftet karakter opp gjennom historien. I DIVE-analysen kalles undersøkelsene av det historiske rommet for «dykk» (kunnskapsdykk). Utforskning av det historiske rommet og organiseringen av informasjon egner seg spesielt godt som medvirkningstema fordi det forutsetter lokalkunnskap, nysgjerrighet, kreativitet og vurderingsevne.

Historiefortellende landskap på Røros (både natur- og kulturlandskap). Kilde: Dag Arne Reinart, Riksantikvaren.

TIDSSERIE

En tidsserie er en kronologisk rekke bilder som illustrerer analyseområdets historiske utvikling innenfor en gitt tidsperiode. Tidsserier kan lages for et eller flere tema. Utgangspunktet kan være et flybilde eller et tegnet fugleperspektiv av analyseområdet slik det er i dag. På det samme perspektivet rekonstrueres fortidens situasjon lag for lag, ved å viske vekk, legge til og fremheve detaljer.

TID/ROM-MATRISSE

(Se sidene 12-13)

Tid-rom matrisen er den viktigste og mest pedagogiske teknikken i DIVE-analysen. Teknikken brukes for å kartlegge, sortere og systematisere historisk informasjon om analyseområdet. Tid-rom matrisen egner seg spesielt godt som medvirkningsaktivitet fordi den bidrar til at aktørene i analyseprosessen får et mest mulig felles utgangspunkt for deltakelsen. En vanlig tabell i Word, Excel eller lignende er egnet som mal for utfylling av informasjon.

I overført betydning er matrisen et historisk rom, med en vertikal tidsakse og en horisontal romlig akse. Matrisen kan enkelt gjøres interaktiv i nettbaserte presentasjoner. I så fall fungerer den enkelte rute i matrisen som lenke til utdypende informasjon. Kolonner og rader kan eventuelt

fargekodes for å forenkle presentasjonen av innholdet i den enkelte ruten. Ved forenklet bruk kan matrisen bygges opp på andre måter, men det anbefales å holde seg til bildet «historisk rom».

Tema

I en DIVE-analyse undersøkes analyseområdets store og små fortellinger, hvordan de har manifestert seg fysisk i landskapet og hvilke spor som er synlige i dagens omgivelser. Tema kan for eksempel være stedets generelle utviklingshistorie, bestemte tidsepoker, landskapets historie, virksomhetshistorier, enkelthendelser osv.

Tid

Tidsaksen representerer lagene i det historiske rommet og undersøkes kronologisk. Er tema stedets industrielle utvikling, er det viktig å avdekke hvilke avsnitt utviklingen kan inndeles i. Innenfor hvert avsnitt har utviklingen gjerne avsatt materielle og immaterielle spor i landskapet og lokalsamfunnet.

Eksempel fra Røros til høyre: Tidsserie som viser utviklingen i et gateløp og bebyggelse i et analyseområde ved hjelp av enkel fotorealistisk visualiseringsteknikk. Kilde: Fredrik Prøsch. Fotounderlag: Ole Jørgen Kjellmark.

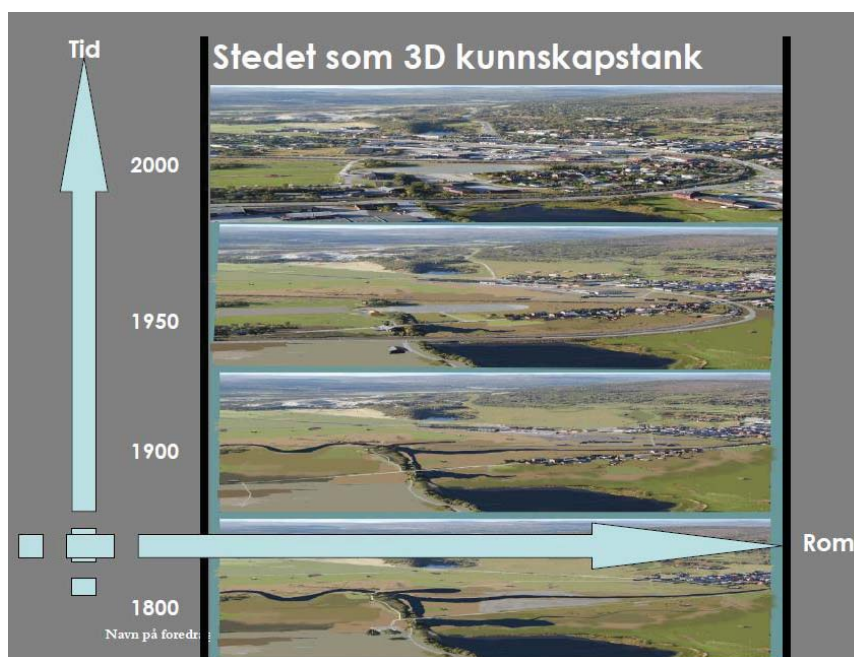
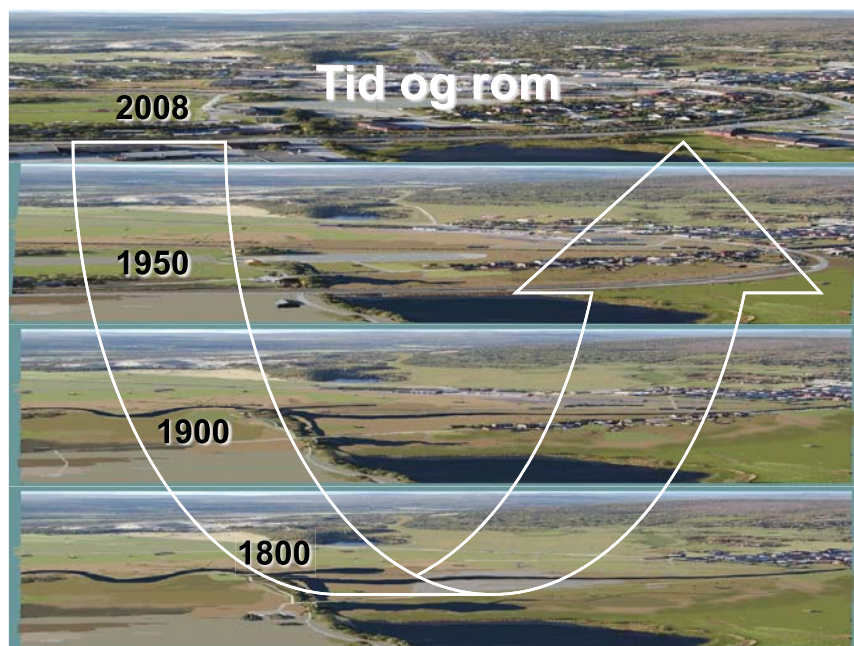

Rom

For å få best mulig informasjon om analyseområdets romlige dimensjoner må området ytre og indre kontekster undersøkes. I DIVE brukes begrepet "flyhøyde" for å beskrive analysens undersøkelsesnivåer. Stor flyhøyde gir informasjon på overordnet landskaps- og samfunnsnivå, mens lave flyhøyder gir gradvis mer detaljert informasjon om innhold og situasjon. Prinsipielt er det viktig å operere med tre nivåer; verden utenfor analyseområdet (de ytre kontekstene), analyseområdet sett under ett, og situasjonen innenfor området (de indre kontekstene og detaljene). Informasjonen legges inn horisontalt i matrisens horisontale rader.

Fremstilling

En tid-rom matrise tilpasses arbeidets hensikt og formidlingsbehov. I noen sammenhenger vil det være naturlig å bruke matrisen primært som grunnlag for medvirkning, der resultatene oppsummeres i arbeidets sluttrapport. Andre ganger vil matrisen ha en formidlingsfunksjon på møter, i presentasjoner og lignende. Resultatene kan også forenkles i form av eksempelvis en utstillingsplakat. I forbindelse med nettbasert formidling av analysens resultater kan matrisen fungere som informasjonsarkiv, der rutene fungerer som lenker til utfyllende informasjon.

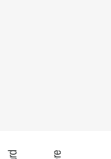

Illustrasjoner som viser det grunnleggende prinsippet i DIVE-analysens første trinn; kunnskapsinnhenting ved hjelp av "dykk" i det historiske rommet (kunnskapstanken).
Kilde: Dag Arne Reinart, Riksantikvaren. Underlagsfoto: Ole Jørgen Kjellmark.

Trinn 1: Historisk oversikt

Romlige dimensjoner		BYGÅRDER	
HOVEDSTRUKTUR	KVARTAL	HOVEDSTRUKTUR	KVARTAL
<p>Strandskillet er bygget med mye trafikk. Endringer langs gata og langs gata oppformes. Hey utfyllte.</p> <p>Strandskillet er bygget med mye trafikk. Endringer langs gata og langs gata oppformes. Hey utfyllte.</p> <p>Strandskillet er bygget med mye trafikk. Endringer langs gata og langs gata oppformes. Hey utfyllte.</p>	<p>Stor eller flere kluser. Ubygget sammenhengende areal på ca. 1000 m².</p> <p>Stor eller flere kluser. Ubygget sammenhengende areal på ca. 1000 m².</p>	<p>Nærmest alle fra et- eller to-etters bygninger deler av kvartalet. Felles for disse er gjenbygging av hele gårdsrommet.</p> <p>Nærmest alle fra et- eller to-etters bygninger deler av kvartalet. Felles for disse er gjenbygging av hele gårdsrommet.</p>	<p>1800-talls bygninger beholder sin autentisitet gjennom hele perioden. Enkelte bygninger får ny bruk.</p> <p>1800-talls bygninger beholder sin autentisitet gjennom hele perioden. Enkelte bygninger får ny bruk.</p>
<p>Strandskillet er bygget med mye trafikk. Endringer langs gata og langs gata oppformes. Hey utfyllte.</p> <p>Strandskillet er bygget med mye trafikk. Endringer langs gata og langs gata oppformes. Hey utfyllte.</p>	<p>Tromsøyund Meieri setter sitt preg på kvartalet gjennom hele perioden. Virksomheten medfører de første ringer og sammenslåinger av passaler.</p> <p>Tromsøyund Meieri setter sitt preg på kvartalet gjennom hele perioden. Virksomheten medfører de første ringer og sammenslåinger av passaler.</p>	<p>Fotografier til industribygninger. Shiller Hotel er på plass i Tromsø. Fjella i bakgrunnen. Fjella i bakgrunnen. Fjella i bakgrunnen.</p> <p>Fotografier til industribygninger. Shiller Hotel er på plass i Tromsø. Fjella i bakgrunnen. Fjella i bakgrunnen. Fjella i bakgrunnen.</p>	<p>Da ferdig bygger. Vokst og gjenbygging. Gata Adolfsen til gårdsrommet direkte fra gata. Spiler, verksteder, etc. i gården.</p> <p>Da ferdig bygger. Vokst og gjenbygging. Gata Adolfsen til gårdsrommet direkte fra gata. Spiler, verksteder, etc. i gården.</p>

Trinn 2: Byens utvikling

Romlige dimensjoner		BYGÅRDER	
BYLANDSKAP	BYDEL	BYLANDSKAP	BYDEL
<p>Bylandskap med klar avgrensning. Almenningene er sterkt mot utmarka. Bui-brukelse til fastlandet.</p> <p>Bylandskap med klar avgrensning. Almenningene er sterkt mot utmarka. Bui-brukelse til fastlandet.</p>	<p>Stor nærmestbyggs sjøsten. Kvarterstrukturen trues på grunn av press på byens arealer. Fiskegaten er gjenbygget mot sjøsten.</p> <p>Stor nærmestbyggs sjøsten. Kvarterstrukturen trues på grunn av press på byens arealer. Fiskegaten er gjenbygget mot sjøsten.</p>	<p>1960 - 2008 Omforming Funksjonsendring</p>	<p>1960 - 2008 Omforming Funksjonsendring</p>
<p>Bylandskap med klar avgrensning. Byens kvarterstruktur overlapper den regulerte strukturen. Almenningene er sterkt tilknyttet til fastlandet.</p> <p>Bylandskap med klar avgrensning. Byens kvarterstruktur overlapper den regulerte strukturen. Almenningene er sterkt tilknyttet til fastlandet.</p>	<p>Den radere strukturen og kvarterstrukturen har stor integritet. Del av bebyggelsen på Nerstrand rives. Brå å gi plass til Strandtorget. Fiskegata ved Strandtorget vil bli antepasse.</p> <p>Den radere strukturen og kvarterstrukturen har stor integritet. Del av bebyggelsen på Nerstrand rives. Brå å gi plass til Strandtorget. Fiskegata ved Strandtorget vil bli antepasse.</p>	<p>1906 - 1960 Industri</p>	<p>1906 - 1960 Industri</p>
<p>Bylandskap med klar avgrensning. Den rekogniserte Strandskillet Almenningene har direkte kontakt til Kulturlandskapet.</p> <p>Bylandskap med klar avgrensning. Den rekogniserte Strandskillet Almenningene har direkte kontakt til Kulturlandskapet.</p>	<p>Den radere strukturen og kvarterstrukturen er intakt. Sentrumstrukturen lokaliseres langs Strandskillet. Lange Storgata og den regulerte strukturen vil bli.</p> <p>Den radere strukturen og kvarterstrukturen er intakt. Sentrumstrukturen lokaliseres langs Strandskillet. Lange Storgata og den regulerte strukturen vil bli.</p>	<p>1870 - 1906 Vækst</p>	<p>1870 - 1906 Vækst</p>
<p>Bylandskap med klar avgrensning. Byens kvarterstruktur overlapper den uregulerte organiserte strukturen langs sjøsten. Almenninger innført som prinsipp.</p> <p>Bylandskap med klar avgrensning. Byens kvarterstruktur overlapper den uregulerte organiserte strukturen langs sjøsten. Almenninger innført som prinsipp.</p>	<p>Byens avgrensning i lag med Strandskillet. Ene- og flerfamilieboliger. Uregulert bebyggelse langs sjøfronten omfatter tilfyllte kirkesteder og bolighus.</p> <p>Byens avgrensning i lag med Strandskillet. Ene- og flerfamilieboliger. Uregulert bebyggelse langs sjøfronten omfatter tilfyllte kirkesteder og bolighus.</p>	<p>1870 - 1870 By-etablering</p>	<p>1870 - 1870 By-etablering</p>
<p>Uregulert struktur langs sjøsten sør og nord for kirkestedet Prostneset. Kirken eller landområder sør for Prostneset, derav navnet Prostlandet.</p> <p>Uregulert struktur langs sjøsten sør og nord for kirkestedet Prostneset. Kirken eller landområder sør for Prostneset, derav navnet Prostlandet.</p>	<p>Kirkestedene på Frøstneset før utviklingen av boliger, sjøsten og bygging langs sjøsten.</p> <p>Kirkestedene på Frøstneset før utviklingen av boliger, sjøsten og bygging langs sjøsten.</p>	<p>1700 - 1794 Tettsted</p>	<p>1700 - 1794 Tettsted</p>
<p>Prostneset er markert med møk, ferge. Her er gjort linn fra en kirkelig midtallstid. Her er mangel på skansen fører til at alle årene anlagt i midtallstiden.</p> <p>Prostneset er markert med møk, ferge. Her er gjort linn fra en kirkelig midtallstid. Her er mangel på skansen fører til at alle årene anlagt i midtallstiden.</p>	<p>Prostneset er markert med møk, ferge. Her er gjort linn fra en kirkelig midtallstid. Her er mangel på skansen fører til at alle årene anlagt i midtallstiden.</p> <p>Prostneset er markert med møk, ferge. Her er gjort linn fra en kirkelig midtallstid. Her er mangel på skansen fører til at alle årene anlagt i midtallstiden.</p>	<p>- 1700 Kirkested og forsvarverk</p>	<p>- 1700 Kirkested og forsvarverk</p>

Eksempel på Tid - rom matrise fra DIVE- analyse Meierikvartalet i Tromsø. Kilde: Fredrik Prøsch Arkitektkontor AS

TRINN 2 - ANALYSEOMRÅDETS HISTORISKE BETYDNING

HISTORISK BETYDNING

Historisk **betydning** er et viktig verdikriterium. For å forstå og skille historisk viktige forhold og utviklingstrekk fra mindre viktige, må området historiske karakter fortolkes. Gjennom fortolkningen identifiseres natur- og kulturbetingede forhold som har virket formende på analyseområdet, og som dermed kan sies å ha hatt stor betydning. Betydning kan vurderes både på overordnet og detaljnivå, jf. nivåene i matrisen.

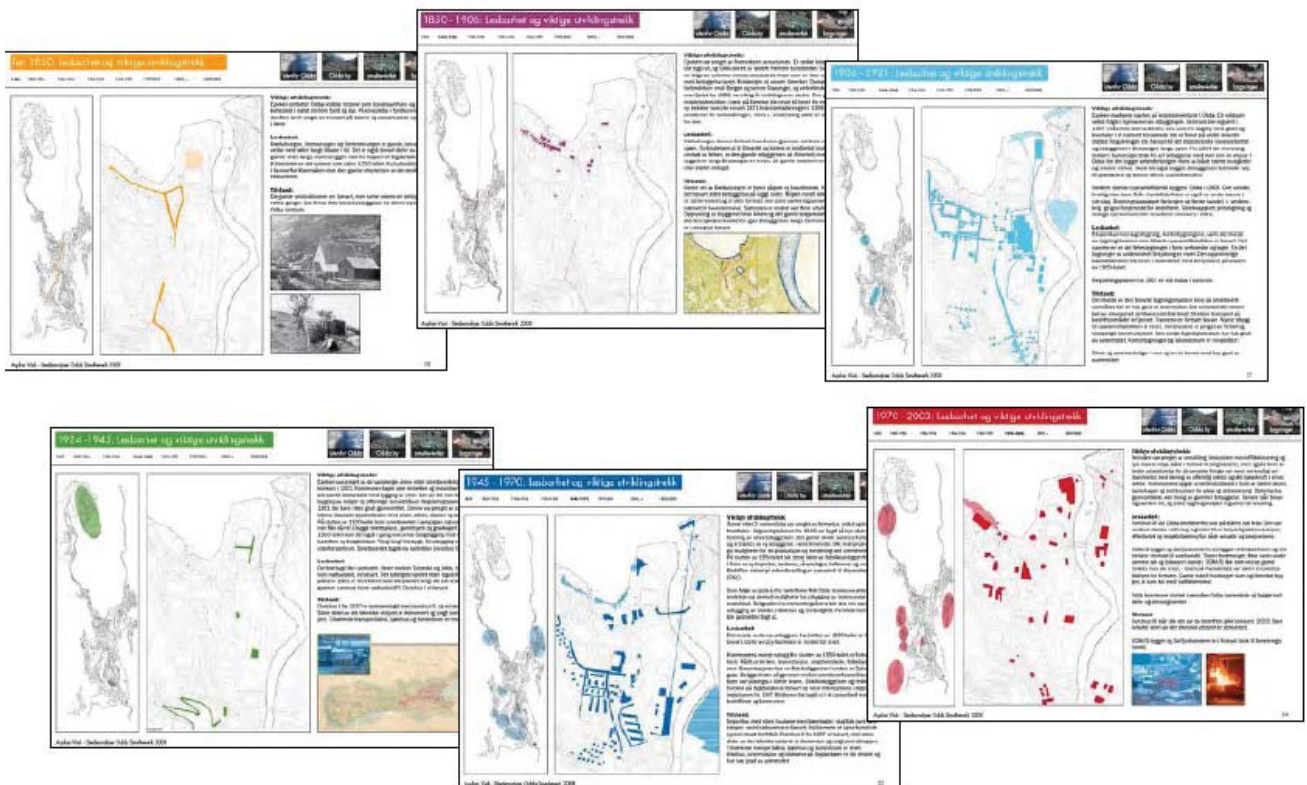
HISTORISK LESBARHET

Viktige perioder og fortellinger i et steds historie har ikke nødvendigvis etterlatt seg fattbare eller synlige spor i dagens landskap. Sporene kan likevel finnes, men utviklingen kan ha gjort dem utydelige eller de kan være dekket av nye lag. Dette er ofte situasjonen i tettbygde områder preget av stort utbyggingspress og raske endringer. Med historisk **lesbarhet** menes at analyseområdets utvikling er synlig i dagens omgivelser, og kan leses og fortolkes av dagens

SENTRALE BEGREP:

Historisk betydning, lesbarhet, tilstand, integritet og autentisitet.

mennesker. Lesbarhet gjelder både på overordnet og detaljnivå, jf. nivåene i matrisen. Eksempelvis kan tidligere bruksmønstre og virksomheter være lett lesbare i dagens landskap. Tilsvarende kan tidligere byplaner være lesbare i tettbygde områder.

Lesbarhet og viktige utviklingstrekk. Eksempel fra DIVE- analysen for Odda smelteverk. Sees i sammenheng med eksempel og fargekoding på side 13. Kilde: Asplan Viak.

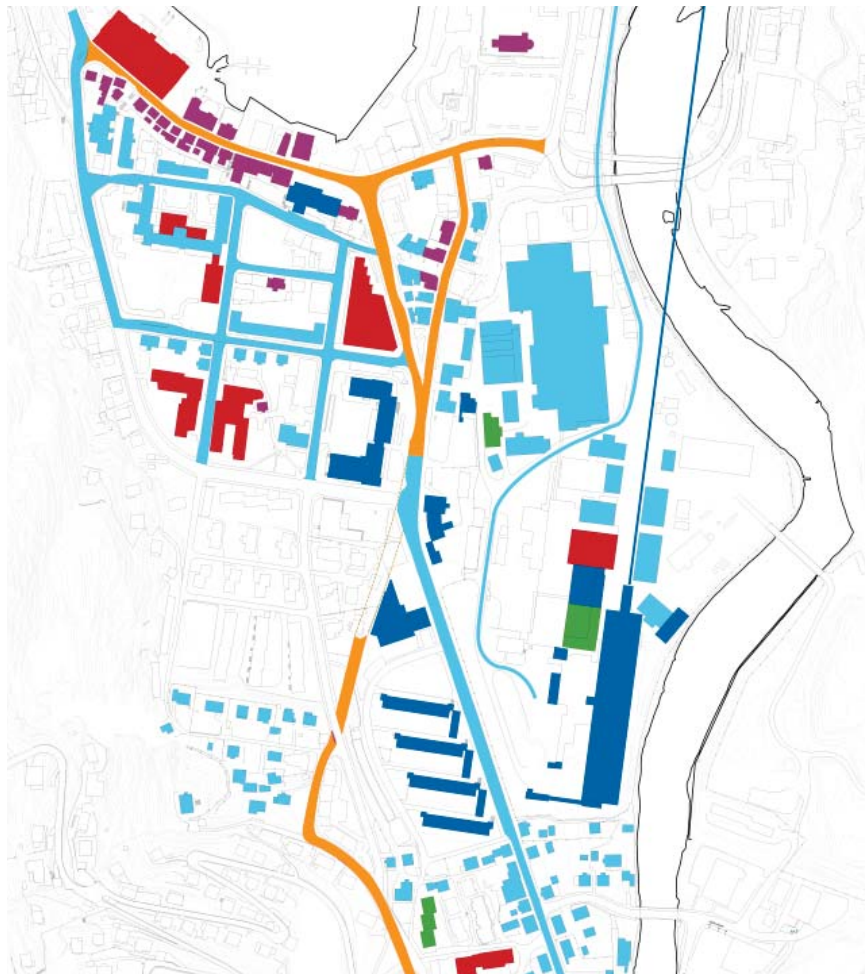
INTEGRITET OG AUTENTISITET

Integritet og **autentisitet** kan brukes hver for seg eller samlet. **Integritet** betyr at noe er bevart i sin helhet. Begrepet kan for eksempel beskrive at et historisk landskap eller bymiljø er intakt, lik situasjonen på et gitt tidspunkt. Eksempelvis en grøntstruktur, et gatenett eller et bebyggelsesmønster. Integritet kan også beskrive analyseområdets visuelle egenskaper for eksempel en intakt bysilhuett og et områdes bruksmessige karakter.

Autentisk betyr at noe er opprinnelig eller originalt, sammenliknet med situasjonen på et gitt eller valgt tidspunkt. Begrepet autentisitet brukes i forbindelse med verdisetning og -vekting av kulturminner. Det kan også brukes for å beskrive miljøer og enkeltelementer i historiske landskap og byområder. Det kan være en et landskapsrom, fragmenter av en byplan, gammel allé, bygningfasade osv.

Lesbare historiske lag på Kristiania torg fra 1600-tallet til 2000-tallet. Byenes bebyggelse, rom og elementer har hatt forskjellige funksjoner og dermed ulik historisk betydning. Foto: Asplan Viak.

Eksempel på kartfremstilling av Trinn 2 Oppsummering historisk lesbarhet fra DIVE-analysen for Odda smelteverk. Kilde: Asplan Viak.

TRINN 3 - VURDERING AV ANALYSEOMRÅDETS VERDIER OG MULIGHETER

ENDRINGSKAPASITET

Med **endringsskapasitet** menes i DIVE-sammenheng kulturmiljøets kapasitet (evne) til endring. Her ses verdi, utviklingspotensial, sårbarhet og tålegrense i sammenheng med de plan- og forvaltningsmessige, tekniske, økonomiske og politiske mål og realiteter.

verdiene betyr for oss. I kulturminneforvaltningen brukes kategoriene kunnskapsverdier, opplevelsesverdier og bruksverdier.

For råd om verdisetting og verdivekting av kulturminner og kulturmiljøer anbefales Riksantikvarens veileder:

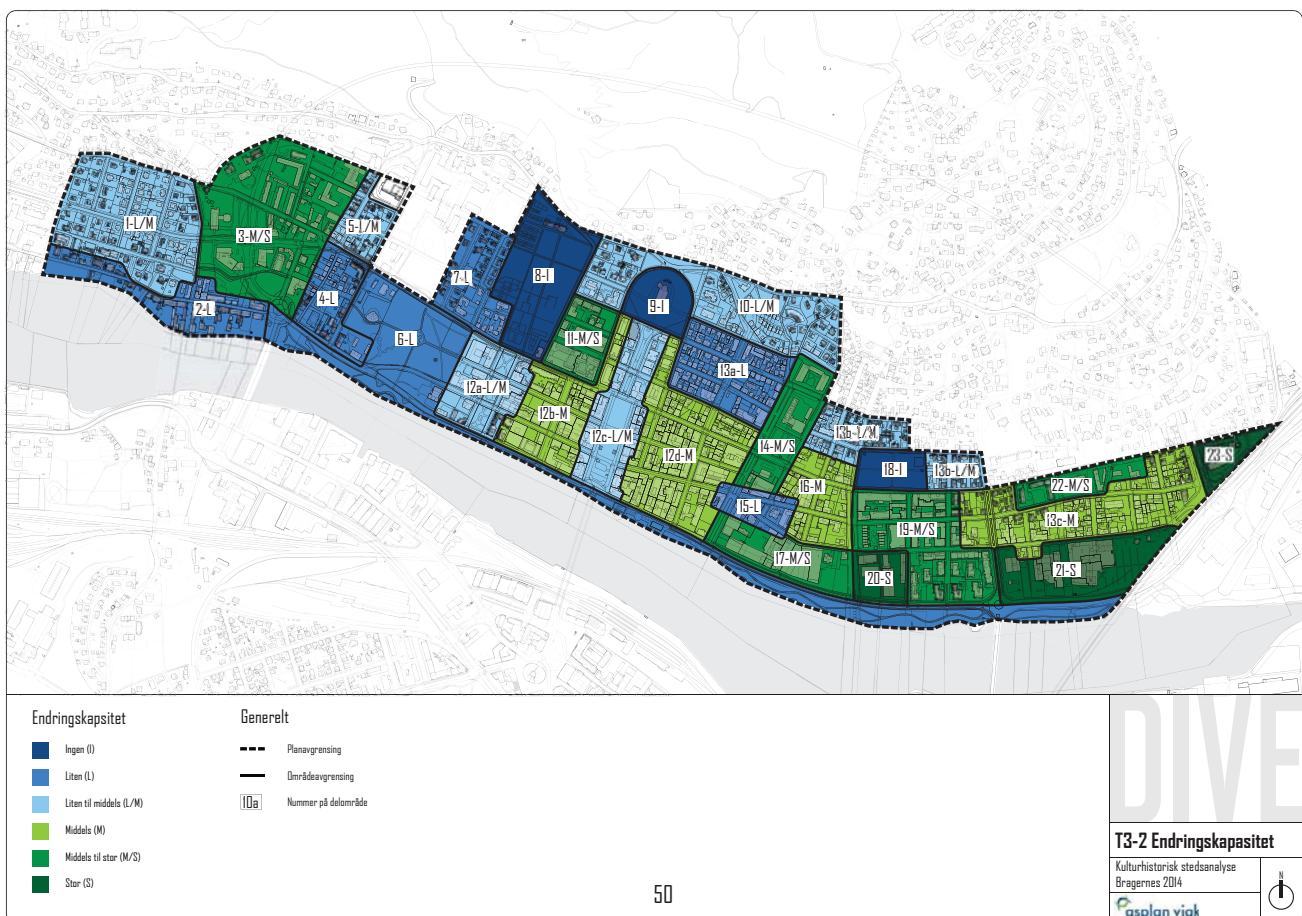
www.ra.no/DIVE

SENTRALE BEGREP:

Endringsskapasitet, verdi, utviklingspotensial, sårbarhet, tålegrense.

VERDI

Kulturminner, kulturmiljø og landskap har egenskaper som sier noe om hva de kulturhistoriske

Eksempel på kart som viser endringsskapasitet. Eksempel fra DIVE- analysen på Bragernes i Drammen. Kilde: Asplan Viak.

UTVIKLINGSPOTENSIAL

Med utviklingspotensial menes kulturmiljøets muligheter som henholdsvis kunnskaps-, opplevels- og bruksressurs, uten at mulighetsbildet preges av motforestillinger. Hensikten er å få frem et bilde som viser muligheter det kan arbeides videre med. Realismen i bildet må deretter vurderes i lys av situasjonens begrensninger, kulturmiljøets sårbarhet og dets tålegrenser.

SÅRBARHET OG TÅLEGRENSE

I DIVE-analysen brukes begrepet sårbarhet for å betegne kulturmiljøets evne til å motstå uønsket påvirkning som kan redusere verdiene. Hensikten er å kunne skille mellom henholdsvis «akseptable og ikke-akseptable» endringer. Med tålegrense menes grensen, nivået eller punktet der kulturmiljøets verdi forringes som følge av en ytre eller indre påvirkning.

Den godt bevarte Jugendarkitekturen gir Ålesund historisk karakter.
Foto: Cornelis Horn Evensen, Riksantikvaren

Foto fra Ålesund og Trondheim, to byer med store kulturhistoriske verdier og liten endringskapasitet.
Kilde: Riksantikvaren.

Tabell som oppsummerer verdi, utviklingspotensial, sårbarhet og endringskapasitet. Eksempel fra DIVE-analysen for Odda Smelteverk.
Kilde: Asplan Viak.

Del	Nr	Bygningsnavn	Oppført	Epoke	Status	Eier	Verdi	Utviklingspotensial	Sårbarhet	Endringskapasitet	Forslag vem
I	006	Hengebro over elva Opo	19??	4	Interesseområde fredning	SNU	Broa er et interessant kulturminne som viser koblingen mellom eksport- og importkai. Fremstår som et lite landemerke ved utløpet av elva.	Broa kan inngå i en helhetlig grønnstruktur med gangveier langs elvebredden.	Liten tålegrense for endringer.	Liten	Vernes
I	008	Bro over elva v/importkai	19??	2		SNU	Sammen med hengebroa (I 6) viser denne koblingen mellom eksport- og importkai. Broa i seg selv har liten egenverdi.	Broa kan inngå i en helhetlig grønnstruktur med gangveier langs elvebredden.	-	Liten	Uten verdi
I	009	Importkai	1956	3	Interesseområde fredning	SNU	Importkaia er et viktig kulturminne for formidlingen av produksjonsgangen i en bedrift som var avhengig av import av råvarer sjøveien.	Kaia i seg selv har lite utviklingspotensial ut over funksjonen kai.	-	Liten	Vernes
I	012	Beskyttelsestak over vei	1956	3	m.fredet	SNU	Se omtale under taubane (I 13). Beskyttelsestaket har i tillegg opplevelsverdi knyttet til motivet som "byport".	Ingen utviklingspotensial.	-	Stor	Vernes
I	013	Taubane	1956-57	3	m.fredet	SNU	Taubanen er et viktig kulturminne for formidlingen av produksjonsgangen i en bedrift som var avhengig av importerte råvarer som kom sjøveien. Silo på importkai, taubane med bærevaijer, mæster, beskyttelsestak og skalltak utgjør samlet et komplett anlegg.	Taubanen har lite potensial for utvikling. Ny bruk til personbefordring ansees lite realistisk på grunn av kostnadene og begrenset attraksjonsverdi.	Bærevaiieren er viktig for å forstå at dette er en taubane. Fjernes denne vil mastene framstå som løsrivne fragmenter.	Liten	Vernes

TRINN 4 - ANALYSEOMRÅDETS KULTURHISTORISKE HANDLINGSROM

HANDLINGSROM

Beskrivelse av handlingsrommet kan sees som målet for en DIVE-analyse i et område. Med handlingsrom menes her rammene og forutsetningene for realisering av kulturmiljøets muligheter sett opp mot prosjektets mål og intensjoner.

AKTIVERING

Med aktivering menes her en beskrivelse av hvordan kulturmiljøet kan operasjonaliseres i planlegging og by- og stedsutvikling. Beskrivelse av aktivering kan sees som en oppskrift på iverksetting av DIVE-analysens resultater og konklusjoner.

PRINSIPPER

De plan- og forvaltningsmessige prinsippene som foreslås må tilpasses prosjektets mål og utfordringer. Både plan- og bygningsloven og kulturminneloven åpner for ulike grader av bevaring, gjerne i kombinasjon med utvikling og bruk. Tilnæringer og prinsipper kan være både strategiske, overordnede og detaljerte.

SENTRALE BEGREP:

Handlingsrom, aktivering, prinsipper, virkemidler.

VIRKEMIDLER

Virkemidler kan være informasjon, kunnskapsformidling og samarbeid med lokale aktører; plan- og bygningsloven, kulturminneloven eller andre særlover som juridiske virkemidler; økonomiske virkemidler; nasjonale interesser eller forvaltningsplaner på overordnet og mer detaljert nivå; praktiske virkemidler som retningslinjer vedrørende skjøtsel, vedlikehold osv.

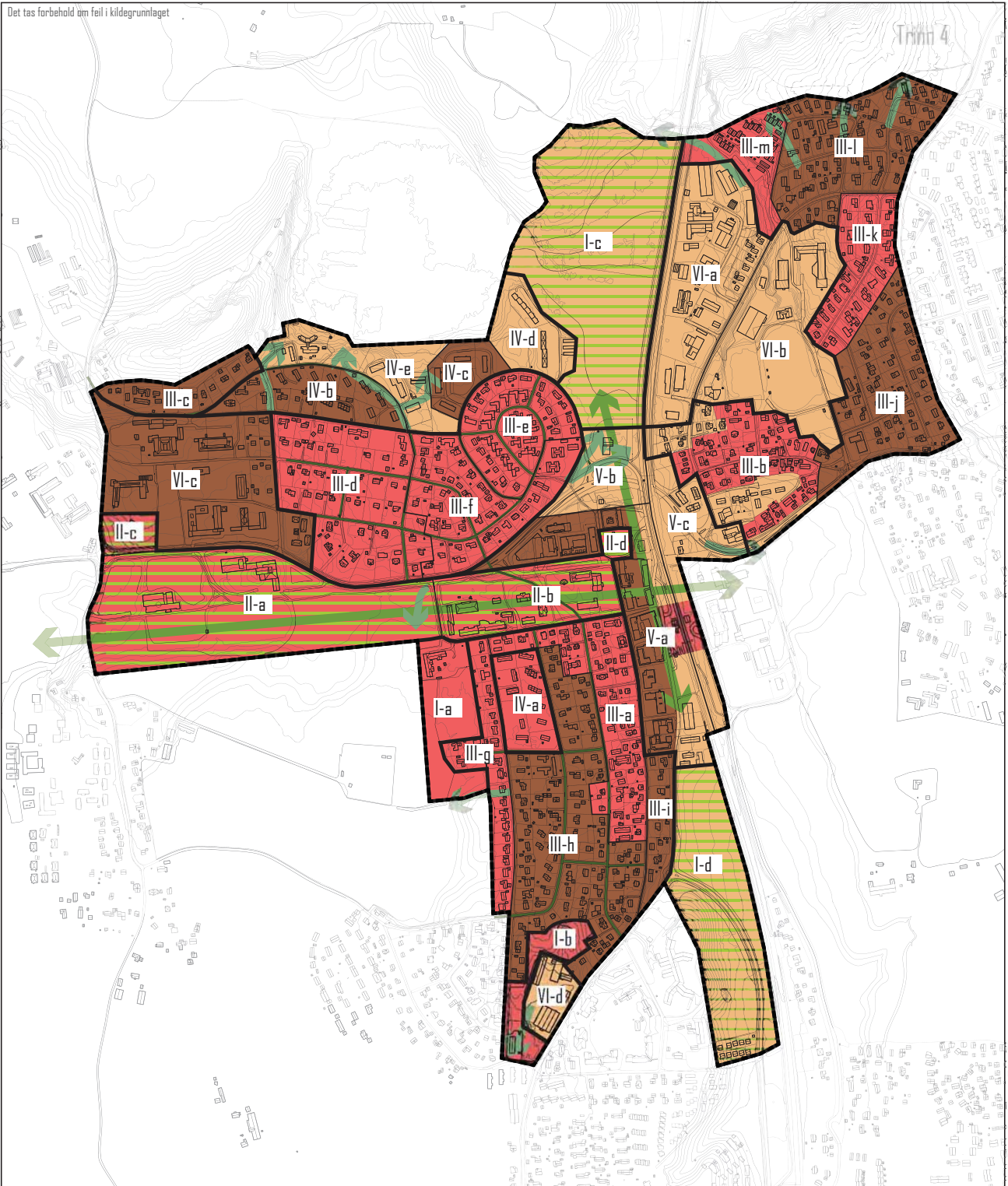

Eksempler på ulike tolkninger av handlingsrom. Innfyllbebyggelse i Stavanger som binder sammen funkishuset og den eldre tebygningen. Foto: Riksantikvaren.

Eksempler på ulike tolkninger av handlingsrom. Dette nybygget i Trondheim har fått kommunens byggeskikkpris for vellykket tilpasning. Foto: Riksantikvaren.

Det tas forbehold om feil i kildegrunnlaget

Nye strukturer

- A: Bevaring og hensyn. Ingen/liten utvikling. Svært restriktivt.
- B: Fortetting/utvikling i mindre/tilpasset skala med hensyn til omgivelsene.
- C: Utvikling/ transformasjon. Omgivelsene og det grønne preget bør hensyntas.
- ▨ Grønne verdier ivaretas
- Viktige veier/ gateløp kulturhistorisk og grønnstruktur
- ➔ Innfallsporier

<h1>DIVE</h1>	
<h2>T4-2 Handlingsrom</h2>	
Kulturhistorisk stedsanalyse Ås 2016	
asplan viak	Målestakk= 1:7 500 i A3
	

Eksempel på kart som viser Handlingsrom. Fra DIVE-analysen for Ås sentralområde. Kilde: Asplan Viak.

KILDER

Utfyllende informasjon om Kulturhistorisk stedsanalyse DIVE og andre tema.

www.ra.no/Tema

METODER OG VEILEDERE

- Kulturhistorisk stedsanalyse: En veileder i bruk av DIVE.
Dag Arne Reinart og Ann Marie Westerlind. Riksantikvaren 2009.
- Landscape Character Assessment: Guidance for England and Scotland 2002.
- Lær k nna din ort! Boverket 2006. Veileder om stedsanalyse.
- Miljøverndepartementet: Veileder stedsanalyse - innhold og gjennomføring. 1993.
- Realistisk byanalyse. Ellefsen, Karl Otto og Tvilde, Dag. Trondheim NTH 1991.
- SAVE - kortlægning og registrering af bymilj ers og bygningers bevaringsverdi.
Kulturministeriet, Kulturarvsstyrelsen 2011. (Red. Stenak, Morten).
- Veileder. Metode for landskapsanalyse i kommuneplan.
Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren 2011.

ANDRE KILDER

- UNESCO (2011). *Recommendation on Historic Urban Landscapes*.
Paris, Frankrike.
- Europarådet (2005). *Europarådets rammekonvensjon om kulturarvens verdi for samfunnet*. (Faro-konvensjonen).
- Europarådet (2000). *Den europeiske landskapskonvensjonen*. Firenze, Italia.
- Europar dets konvensjon om vern av den arkeologiske kulturarven.
Valetta, Malta 1992.
- ICOMOS (1987). *Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas (Washington Charter 1987)*. Washington, D.C.
- Europar det (1985). *Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe*. Granada.
- Europar det (1975). *Conservation of Europe's architectural heritage (Amsterdam-erklæringen)*. Recommendation 750 (1975).
- ICOMOS (1964). *International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites (The Venice Charter 1964)*.

REFERANSER

Lenke til gjennomførte DIVE-analyser
2008-2018:

www.ra.no/DIVE

Hva er DIVE?

Kulturhistorisk stedsanalyse DIVE er et medvirkningsrettet verktøy for analyse av landskap, byer og steder. Siden 2009 er DIVE-analyser gjennomført i små og store kommuner landet over og erfaringene er gode. Metoden tas stadig oftere i bruk i plan- og utviklingsprosesser. Analysen samler, systematiserer, tilrettelegger og formidler kunnskap om kulturarvens muligheter som fellesgode og ressurs.

Når kan DIVE anvendes?

Kulturhistorisk stedsanalyse DIVE kan anvendes som kunnskapsunderlag i arealplanlegging, kulturminneplanlegging, kulturminneforvaltning, by- og stedsutvikling og konsekvensutredninger. Metodens fokus på medvirkning i alle ledd sikrer god lokal forankring av prosess og resultater.